

NOVÉ ARCHEOLOGICKÉ DOKLADY VESNICKÉHO OSÍDLENÍ NA PÍSECKU VE 13. STOLETÍ

Jiří Fröhlich – Jaroslav Jiřík – Martin Pták

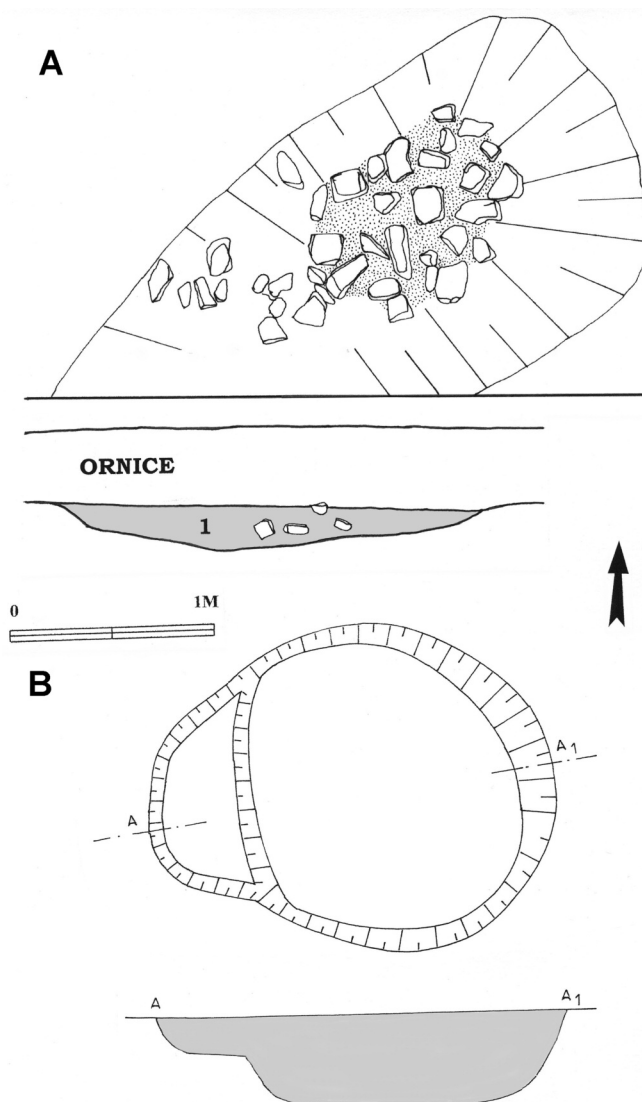
Období přelomu raného a vrcholného středověku jakožto etapa s prohlubujícími se transformačními procesy, spjatými se vznikem nových sídelních typů vesnic s ustáleným pravidelným půdorysem, který souvisí s hospodářskými a právními přeměnami 13. věku (*Klápště 2002*), je v jihočeských poměrech stále nedostatečně poznanou kapitolou vývoje. V posledních desetiletích byla na Písecku prozkoumána a souborně publikována řada sídlištních lokalit, které do jisté míry mění tento nepříznivý stav (zejména *Fröhlich 1986a*; *týž 1999*). V letech 2005–2010 prozkoumali archeologové Prácheňského muzea v Písku několik lokalit, které doplňují naše poznatky o vývoji venkovského osídlení regionu ve 13. století. Nutno ovšem dodat, že pojednané výzkumy, vzhledem k omezenému plošnému odkryvu vyvolanému záměry investorů, postihly především hospodářské zázemí jednotlivých osad, nicméně se žel nepodařilo získat představu o struktuře jednotlivých usedlostí, vnitřní dynamice sídelních útvarů, jejich půdorysech a vývoji.

KATALOG LOKALIT

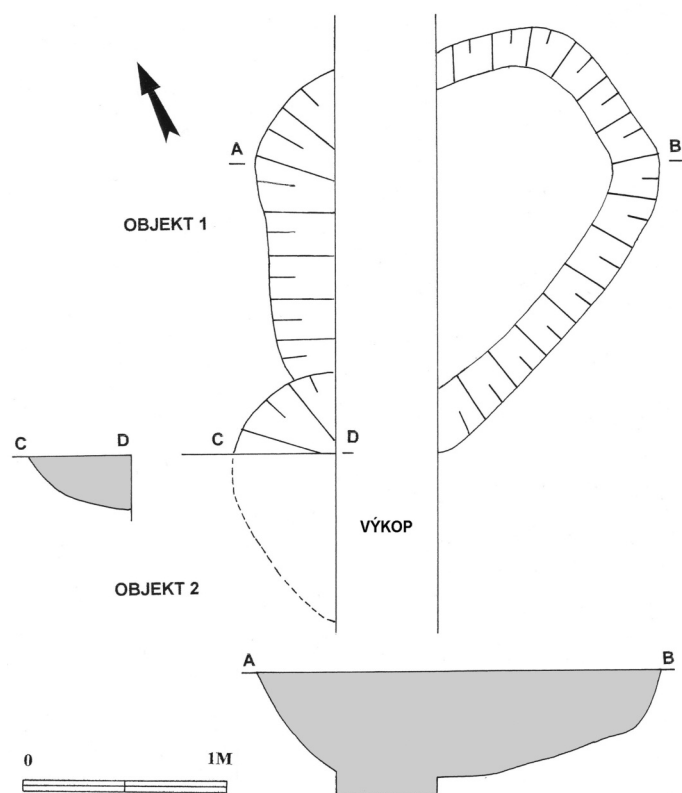
Bastrčice (zaniklá vesnice na kat. úz.
Drhovle, 8 km SZ od Písku)

Vesnice je v písemných pramenech poprvé připomínána v r. 1323 a zanikla v průběhu třicetileté války (*Šimák 1938, 1007–1008*). Ojedinelé zlomky nádob z 13. století byly získány povrchovým sběrem na ploše zaniklé vsi (*Fröhlich 1986c*; *týž 1997a, 27–28*). Okraje vsi se dotklo staveniště nové křižovatky silnic na Nové Hospodě, a proto zde byl v letech 2005–2006 proveden záchranný výzkum (*obr. 4*). V SV sousedství vsi byly na skryté ploše parcely č. 370/1 prozkoumány kromě drobných objektů halštatských a pozdně středověkých též objekty z 13. století. Sídlíště bylo vybudováno na mírném jižním svahu v nadmořské výšce 502–503 m. Na ZM 22-41-01 je zkoumaný prostor vymezen koordináty 410–412 : 223–224. Nálezy jsou uloženy v Prácheňském muzeu v Písku pod přír. č. 2/06 a 60/06.

Lit.: *Fröhlich – Jiřík 2008; týž 2009a.*

Obr. 1. A – Oldřichov, obj. 4. Kresba J. Jiřík;
B – Bastrčice, obj. 1/06. Kresba A. Majer

Obr. 2. Putim III, obj. 1–2. Kresba J. Jiřík

Objekt 1/05

Nepravidelná mísovitá jáma půdorysu 250 × 210 cm a hloubky 60 cm. Výplň světlá, hlinito-písčítá. Objekt byl narušen pozdně středověkým žlabem. **Nálezy:** 130 zlomků hrnců a tuhových zásobnic, polotovár přeslenu a 76 zlomků spodní části hrnce vně světle okrové a uvnitř šedé barvy, zdobeného vodorovnými rýhami a vlnicí.

Objekt 2/05

Oválná jáma půdorysu 160 × 85 cm, hluboká 30 cm, s delší osou S–J. Výplň hnědočerná, hlinitojílovitá. Západní strana objektu byla narušena recentním zásypem. **Nálezy:** 2 zlomky nádob, zvířecí kosti a zuby.

Objekt 1/06

Mísovitá jáma téměř kruhového půdorysu s osami 170 × 155 cm a max. hloubky 42 cm (obr. 1 a 5). V JZ části půlkruhová vstupní šije rozměrů 40 × 90 cm a max. hloubky 15 cm. Výplň sytě černá, „mastná“. **Nálezy** (obr. 10:1–8; 11:1–4): 157 zlomků nádob, 12 ks mazanice, drobné zvířecí kůstky, uhlíky, kameny a 2 zlomky pravěkých nádob. Při jižní stěně se nacházela téměř polovina spodní části hrnce. Vzorky kamenů z výplně určil ing. Jaroslav Cícha následovně: kvarcit, erlán a směsné horniny vznikající na kontaktu hlubinných vyvřelin.

Objekt 2/06

Nepravidelně protáhlá jáma délky 135 cm, max. šířky v JV části 60 cm a v SZ části 45 cm a hloubky 17–30 cm. Výplň šedočerná. **Nálezy:** 19 zlomků převážně z jednoho hrnce a kousek mazanice.

Objekt. 3/06

Nepravidelná jáma délky 160 cm, šířky v SV části 45 cm a JZ části 90 cm, max. hloubky 26 cm. Výplň šedočerná. **Nálezy:** 16 zlomků nádob a 11 ks mazanice. Jeden okrajový zloмок je odlomený z fragmentu nalezeném v objektu 1/06, vzdáleném 2,5 m.

Objekt 4/06

Oválná mísovitě zahloubená jáma půdorysu 90 × 50 cm a max. hloubky 30 cm. Výplň šedočerná. **Nálezy:** 21 zlomků nádob.

Objekt 5/06

Mělká mísovitě zahloubená jáma kosodélného půdorysu. V ose S–J měřila 200 cm, V–Z 128 cm a max. hloubka činila 18 cm. Výplň šedočerná. **Nálezy:** 3 zlomky nádob.

Pozn.: 3,5 m SV od objektu zjištěna kúlová jamka průměru 14 cm a hloubky 15 cm.

Objekt 6/06

Zbytky podélného objektu z 15. století orientovaného ve směru JZ–SV, snad žlabu (?), podstatně poškozeného orbou. Zachycen v délce 8,7 m. **Nálezy:** mezi keramikou z 15. století intruze 14 zlomků nádob z 13. století.

Heřmaň (8 km J od Písku)

Vesnice vyrůstala kolem kostela sv. Jiljí, poprvé připomínaného jako farní roku 1254 (Šimák 1938, 1016). Stavebně historický průzkum doložil, že byl postaven nedlouho před tímto datem (Varhaník – Noll 1997). Ve 14. století měla Heřmaň dokonce status městečka. Keramické zlomky z 13. století byly získány v roce 1995 v centru vsi ve výkopech pro kabely Telecomu. Na katastru je doloženo několik sídlišť z 13. století (Fröhlich 1997a, 32–33).

Koncem roku 2010 předal do Prácheňského muzea k dokumentaci písecký restaurátor Milan Blahout keramický soubor z 13. století a mladších období, nalezený v roce 2010 Karlem Zikou v klenebním zásypu čp. 28 na západním okraji Heřmaně (mapa 1). Výběr keramiky je vyobrazen na obr. 25:1, 6, 9.

Oldřichov (3 km Z od Písku)

V roce 2009 provedli archeologové Prácheňského muzea ve spolupráci s Janem Michálkem záchranný výzkum v trati Pod stráněmi v místě budované komunikace pro obytnou zónu východně od Oldřichova. Na ploše shrnuté buldozerem byly zkoumány zahloubené objekty z doby bronzové a z 13. století. Zachycená část středověkého sídliště je na ZM 22-41-07 vymezena koordinátami 362:252 a 370:251 v nadmořské výšce 394–395 m (mapa 2). Nálezy jsou uloženy v Prácheňském muzeu pod přír. č. 151/09.

Objekt 2

Nepravidelná téměř kruhová jamka průměru kolem 60 cm a hloubky 8–10 cm (pod sejmutou vrstvou ornice vysokou 40 cm). Výplň hlinitojílovitá s uhlíky. **Nálezy:** 6 zlomků nádob, 5 ks mazanice a kost. Intruzi tvořil zlomek pravěké nádoby a patrně kamenný otloukač, typický spíše pro dobu bronzovou.

Objekt 4

Oválná jáma, jejíž JZ část zasahovala mimo staveniště a nebyla zkoumána (obr. 1). Zkoumaná délka 240 cm, šířka 158 cm a max. hloubka 22 cm. Výplň tmavě hlinitá s četnými kameny. **Nálezy (obr. 22:4–5):** 41 zlomků nádob, 8 ks mazanice, brousek a zvířecí kosti. Intruzi tvořilo 41 zlomků nádob z doby bronzové a nejspíše kamenný otloukač.

Objekt 8

Nepravidelná oválná jáma půdorysu 98 × 96 cm a max. hloubky 54 cm, jejíž horní část pod ornicí byla částečně odtěžena při skrývce (obr. 6–7). Ve výplni množství kamenů. **Nálezy (obr. 22:3):** 13 zlomků nádob, 10 ks mazanice a zvířecí kosti.

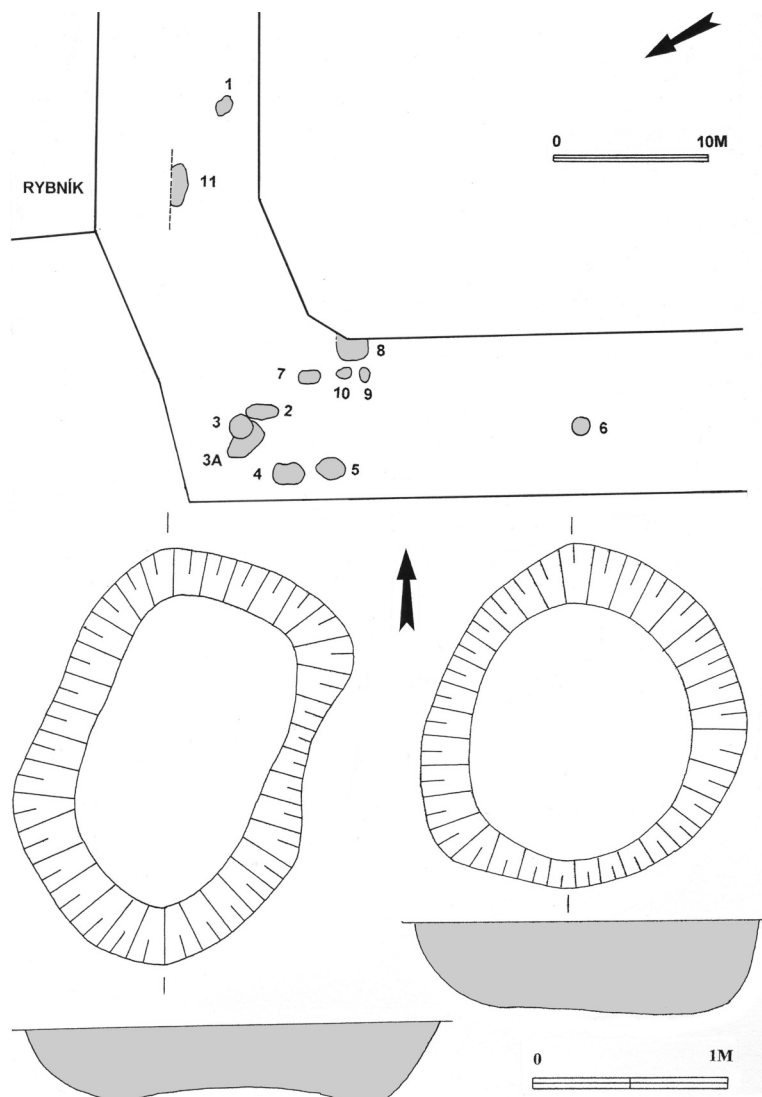
Vrstvy a povrchový sběr

Nálezy (obr. 22:6–7): 27 zlomků nádob, mazanice a drobný osteologický materiál.

Putim I (6 km JZ od Písku)

Putim je vesnice staršího založení než nedaleké město Písek (mapa 4). Již v 11. století byla v majetku benediktinského kláštera na Ostrově u Davle. V té době stála ve vsi kaple sv. Petra, pravděpodobně na nejvyšším bodu vsi na místě pozdějšího kostela sv. Vavřince. Při výzkumu Pavla Břicháčka v letech 1996–1997 byly západně od kostela odkryty hroby datované do RS 4 (Břicháček 1998).

Roku 1961 vyzvedli Jiří Fröhlich a Jan Michálek z kulturní vrstvy za čp. 69 na severním svahu kostelního návrší keramické zlomky z 13. století (Fröhlich 1997a, 179). V letech 1996 a 1998 prozkoumal P. Břicháček v areálu fary zahloubenou chatu a vrstvu, které datoval do přechodu 12. a 13. století (Břicháček 1998; tjž 2000).

Obr. 3. Topělec. Nahoře celkový plán sídliště. Zaměření J. Fröhlich a J. Jiřík. Dole obj. 4 a 5. Kresba J. Jiřík

Putim II

Velkou příležitostí k poznání osídlení 13. století poskytly v roce 2010 výkopy pro tlakovou kanalizaci po celé vsi. Na návsi byla ve vzorkovaném řezu zjištěna 20–30 cm mocná vrstva v délce 190 cm. Místo nálezů je na ZM 22-41-12 vymezeno koordináty 429:051, nadmořská výška činí 374 m.

Nálezy (obr. 23; 24; 25:2–5, 7–8): 125 zlomků nádob a drobný osteologický materiál. Ze vzorkovaných mladších vrstev v různých částech vsi byly získány další zlomky datovatelné do 12.–13. století. Nálezy jsou uloženy v Prácheňském muzeu.

Putim III

Na základě smlouvy s investorem provádělo v r. 2006 archeologické oddělení Prácheňského muzea v Písku kontrolu výkopu pro optický kabel mezi Ražicemi a Pískem. V úseku Ražice–Putim bylo zjištěno narušení sídliště z 13. století. Rýhou pro kabel byly protnuty dva objekty. Povrchovým sběrem v ornici bylo zjištěno, že sídliště pokračuje nejspíše směrem k vrcholu návrší. Místo narušených objektů se nachází na V svahu mírného návrší 52 m vpravo od silnice z Putimi, 950 m JZ od putimského kostela a 400 m od levého břehu Blanice. Na ZM 22-41-12 jsou koordináty 357:003. Převýšení nad řekou činí 7 m, nadmořská výška je 373 m. Objekty byly zahloubeny do jemného písku. Výzkum proběhl ve dnech 9.–11. října 2006. Nálezy jsou uloženy v Prácheňském muzeu pod přír. č. 95/06.

Lit.: Fröhlich – Jiřík 2009b.

Objekt 1

Nepravidelná oválná jáma půdorysu 215 × 200 cm a max. hloubky 52 cm, protnutá v západní části 50 cm širokým výkopem (obr. 2 a 8). Výplň šedočerná hlinitopísčítá s uhlíky a ojedinělými kameny. *Nálezy* (obr. 12:1–6): 203 zlomků nádob, 1 celý a zlomek dalšího přeslenu, 8 ks mazanice, zlomek železného šídla nebo hřebu a fragment železné pásky. Intruzi tvořily dva zlomky pravěkých nádob.

Objekt 2

Objekt 1 protínala menší jáma, částečně zničená výkopem pro kabel (obr. 2). Byla 120 cm dlouhá, dochovanou šířku měla 50 cm a dochovanou max. hloubku 28 cm. Výplň shodná s objektem 1. *Nálezy:* z profilu vytažen zlomek stěny hrnce. Zkoumaná část byla bez nálezů.

Topělec (3 km S od Písku)

Vesnice Topělec je stejně jako Bastrčice v písemných pramenech připomínána prvně až roku 1323 jakožto součást zvikovského panství (*Profous – Svoboda 1957, 347–348*). V roce 1973 prozkoumali Jiří Fröhlich a Jan Michálek na návrší U Formánkovského sídlištní objekt z 13. století (*Michálek 1976; Fröhlich 1986a, 76–77, obr. 2:1, 6:12–24, 8*).

Ve dnech 7. až 31. srpna 2006 provedlo archeologické oddělení Prácheňského muzea v Písku záchranný archeologický výzkum u JZ okraje Topělce. Narušení archeologických objektů z 13. století nenahlásil investor stavby, ale pan Václav Sládek. Zahloubené objekty byly objeveny po skrývce ornice (jeden až ve výkopu pro plynové potrubí) na ploše budoucí komunikace v plánovaném obytném souboru Topělec. Celkem bylo prozkoumáno 11 sídlištních objektů (obr. 3 a 9). V roce 2007 byly v západním sousedství (6,8 m od okraje silnice) vyhloubeny základy pro rodinný domek (čp. 60). Na této ploše již nebylo sídliště doloženo. Východní plocha zůstala nezastavěná.

Lokalita se nalézá na pravém břehu bezejmenného potůčku, který tvoří osu Topělce od západu k východu a ve vzdálenosti 1 km se vlévá do Otavy. Objekty byly zjištěny na ploše bývalého sadu jihozápadně od rybníčku a jižně od západní části vsi (*mapa 5*). Na ZM 22-41-03 má dosud zjištěná osídlená plocha koordináty 077:147, 079:149 a 081:148. Místo leží v nadmořské výšce 393–395 m. Nálezy jsou uloženy v Prácheňském muzeu pod přír. č. 94/06.

Lit.: Fröhlich – Jiřík 2009c.

Objekt 1

Nepravidelná mělce zahloubená jáma půdorysu 110 × 148 cm a max. hloubky 15 cm. Výplň sytě černá. *Nálezy* (obr. 13:1–3): 55 zlomků nádob, 10 ks mazanice, hřeb a kost.

Objekt 2

Pravidelně oválná mísovitě zahloubená jáma s výraznějším zahloubením na JZ straně. Půdorys objektu byl 110 × 230 cm a maximální hloubka 30 cm. Výplň sytě černá. *Nálezy* (obr. 13:4–6): 57 zlomků nádob a 9 ks mazanice.

Obr. 4. Bastrčice, pohled na zkoumanou plochu od severu.
Foto J. Fröhlich

Obr. 5. Bastrčice, obj. 1/06.
Foto J. Fröhlich

Obr. 6. Oldřichov, obj. 8. Část objektu a profil.
Foto J. Jiřík

Objekt 3

Téměř pravidelná mísovité zahloubená jáma půdorysu 135 × 160 cm a maximální hloubky 50 cm. Výplň sytě černá s kameny. *Nálezy* (obr. 13:7–8; 14:1–2; 19:1): téměř celá miskovitá poklička (výška 70, pr. okraje 135 a pr. dna 55 mm), 50 zlomků nádob a 10 ks mazanice.

Objekt 3A

Zahloubený lalok navazující na západní straně na objekt 3 o půdorysu 150 × 280 cm a max. hloubky 14 cm. Výplň šedočerná. Vztah k objektu 3 chronologicky není zřejmý. *Nálezy* (obr. 13:9): 10 zlomků nádob.

Objekt 4

Téměř oválná mísovité zahloubená jáma půdorysu 210 × 150 cm a maximální hloubky 40 cm (obr. 3). Výplň sytě černá s kameny. *Nálezy* (obr. 14:3–7; 15:1): 53 zlomků nádob, nepravidelný kotouček vybroušený ze stěny tuhové nádoby a 40 ks mazanice.

Objekt 5

Téměř kruhová mísovité zahloubená jáma půdorysu 175 × 160 cm a maximální hloubky 47 cm (obr. 3). Výplň sytě černá s kameny. *Nálezy* (obr. 15:2–3): 44 zlomků nádob a 16 ks mazanice.

Objekt 6

Téměř kruhová mísovité zahloubená jáma půdorysu 132 × 126 cm a maximální hloubky 32 cm. Výplň sytě hnědá s uhlíky. *Nálezy* (obr. 15:4–9; 16:1–3; 17; 18): 2 téměř celé hrnce (větší: výška 138, pr. okraje 140 a pr. dna 100 mm; menší: výška 115 mm, pr. okraje 128 mm a pr. dna 85 mm), 317 zlomků nádob, 25 ks mazanice a hřeb.

Vrstva u objektu 6

Z tmavě zabarvené vrstvy vyzvednuto: 206 zlomků nádob a 3 ks mazanice.

Objekt 7

Obdélná jáma se zaoblenými rohy půdorysu 75 × 130 cm a max. hloubky 48 cm. Výplň šedočerná s kameny. Objekt pochází z 15. století. V zásypu s keramikou z 15. století druhotně několik fragmentů nádob z 13. století. Svým obdélným půdorysem je objekt odlišný od objektů ze 13. století. *Nálezy*: intruze 19 keramických zlomků z 13. století a blíže nedatovatelná mazanice.

Objekt 8

Západní část mísovité zahloubeného objektu s maximální dokumentovanou šířkou 220 cm, prozkoumanou délkou 140 cm a max. hloubkou 38 cm (s ornici 70 cm). V kompletně dochovaném profilu byly následující vrstvy: 1) ornice, 2) šedočerná hlinitá s uhlíky a kameny, 3) rezavě hnědá. *Nálezy* (obr. 19:2–8): 169 zlomků nádob, mistička druhotně vybroušená ze dna rozbité nádoby (výška 28 mm, pr. dna 62 mm), zlomek kotoučku vybroušeného ze stěny tuhové nádoby s mělkými důlky na vnitřní straně (pr. 60 mm), 5 ks mazanice a zvířecí kost.

Objekt 9

Téměř kruhový mísovité zahloubený objekt půdorysu 130 × 115 cm a maximální hloubky 47 cm. Výplň sytě černá. *Nálezy* (obr. 20:1–8): 211 zlomků nádob a 9 ks mazanice

Objekt 10

Mísovité zahloubený objekt půdorysu 120 × 100 cm a maximální hloubky 28 cm. Výplň sytě černá. *Nálezy* (obr. 20:9): téměř polovina horní části hrnce, 32 zlomků nádob a železný hřeb.

Objekt 11

Oválný mísovité zahloubený objekt s kúlovou jamkou na dně severní poloviny. Zachycen dodatečně v rýze výkopu pro plynofikaci. Délka 300 cm, zachovalá šířka 130 cm a maximální hloubka 28 cm. Průměr kúlové jamky 33 cm a hloubka 18 cm. Výplň hnědočerná, hlinitojilovitá s uhlíky. *Nálezy* (obr. 21:1–4; 22:1–2): 230 zlomků nádob a 2 ks mazanice.

Povrchový sběr na ploše sídliště po skrývce buldozerem

Výběr nálezů: 63 zlomků nádob.

Varvažov (13 km S od Písku)

V roce 2007 objevil lesník Bohuslav Chmelík v lese cca 300 m V od háj. Chrašnice na ploše cca 25 m² keramické zlomky. Ležely v tmavé vrstvě promísené uhlíky v brázdách vyoraných pro sázení stromků. Další nálezy byly sebrány následnými povrchovými sběry při prohlídce lokality. Na ZM 22-23-13 jde o přibližné koordináty 183:025. Místo leží na mírném JV svahu v nadm. výšce 432 m, 900 m JV od kostela sv. Kateřiny ve Varvažově.

Nálezy (obr. 22:8–10): 49 zlomků hrnců, 79 zlomků zásobnic, železný hřeb, zlomek železné reparační pásky a 19 ks mazanice. V místě nalezen též fragment pravěké nádoby. *Nálezy* jsou v Prácheňském muzeu zapsány pod přír. č. 20/07.

Obr. 7. Oldřichov, obj. 8
po vybrání výplně. Foto M. Pták

Obr. 8. Putim III, obj. 1. V pozadí
za stromy ves Putim. Foto
V. Komarová

Obr. 9. Topělec, pohled na
zkoumanou plochu od západu.
Foto J. Fröhlich

MOVITÉ NÁLEZY ZE SÍDLIŠŤ

Nejčastějšími nálezy na pojednávaných lokalitách, tak jako jinde, byly úlomky nádob. Pouze v Topělci se dochovalo několik rekonstruovatelných celých tvarů. Keramika v drtivé většině patří hrncům, zdobeným na rozhraní hrdla a odsazené výdutě šikmými či vodorovnými vrypy či jejich deriváty a na výduti rytými vlnicemi, vodorovnými rýhami nebo šroubovicemi, případně kombinací těchto motivů. Na některých dnech jsou plastické značky v podobě různě dělených čtverců a kruhů. Okraje hrnců jsou variabilně tvarované. Vedle jednoduše profilovaných jsou zastoupeny tvary kyjovité, mírně vzhůru vytažené, vodorovně vyložené, ovalené a tvarované do okružní.

Druhým doloženým tvarem jsou zásobnice, s okrajem dovnitř kyjovitě zesíleným, vyráběné výhradně z hlíny s příměsí tuhy. Sloužily nejen k ukládání potravin, ale jak naznačuje černá krusta spálené hmoty na vnitřní straně zásobnic z Varvažova, též k zachycování jiných produktů, kterým mohl být například dehet. Varvažovské fragmenty navíc mají reparační otvory. Ojedinele jsou na sídlišťích zastoupeny miskovité pokličky.

U všech těchto keramických tvarů lze sice pozorovat obecnou návaznost na tvarosloví mladohradištního období. Příkladem může být tvar vejčitého hrnce s odsazeným hraněným hrdlem zdobeným vrypy či vseky, stejně jako tvary zásobnic (srovnej např. *Nekuda 2000*, 155–161, 239–242, obr. 286, 305, 308). Vývojové tendence ovšem odráží především morfologie okrajů hrnců, jejichž srovnání nabízí v širším jihočeském prostoru především materiál datovaný do průběhu 13. století (např. *Ernée – Vařeka – Zavřel 1997*, 43, obr. 4–6).

Jednoznačných opor pro absolutní datování keramiky je ovšem velice málo. K opatrnosti při posuzování stáří jednotlivých tvarů nabádá především výzkum ve Strunkovicích, poloze Na Hořicích. Zde byla sondáží prozkoumána tmavá kulturní vrstva obsahující kromě charakteristické keramiky (např. okraje kyjovité, mírně vzhůru vytažené), obvykle datovatelné až do průběhu 13. století, rovněž dva denáry knížete Bedřicha z let 1179–1181, denár knížete Konráda II. Oty z roku 1182 a dva feniky ražené biskupstvím v Pasově datované šířeji do poslední čtvrtiny 12. až první pětiny 13. století. Tento datační kontext ukazuje, že keramika uvedených tvarů datováním zjevně předchází rok 1200, nicméně je pravděpodobné, že analogické tvary byly vyráběny hrncíři po poměrně dlouhou dobu. Příklady vyobrazené Jaroslavem Kudrnáčem (1998, 32–37, 51–55, obr. 12–13) ze Strunkovic nacházejí blízké paralely i v našich nálezech v Bastrčicích, Topělci či Putimi (obr. 11; 16; 21; 23).

Textilní výrobu dokládají keramické přesleny. V objektu u Putimi III byly nalezeny dva a jeden polotovar pochází z Bastrčic. K jejich výrobě se v našem případě používaly dobře opracovatelné stěny rozbitých tuhových nádob. Přeslen prasklý při vrtání otvoru známe též ze sídliště u Písku-Tranzitního plynovodu (Fröhlich 1986a, 79).

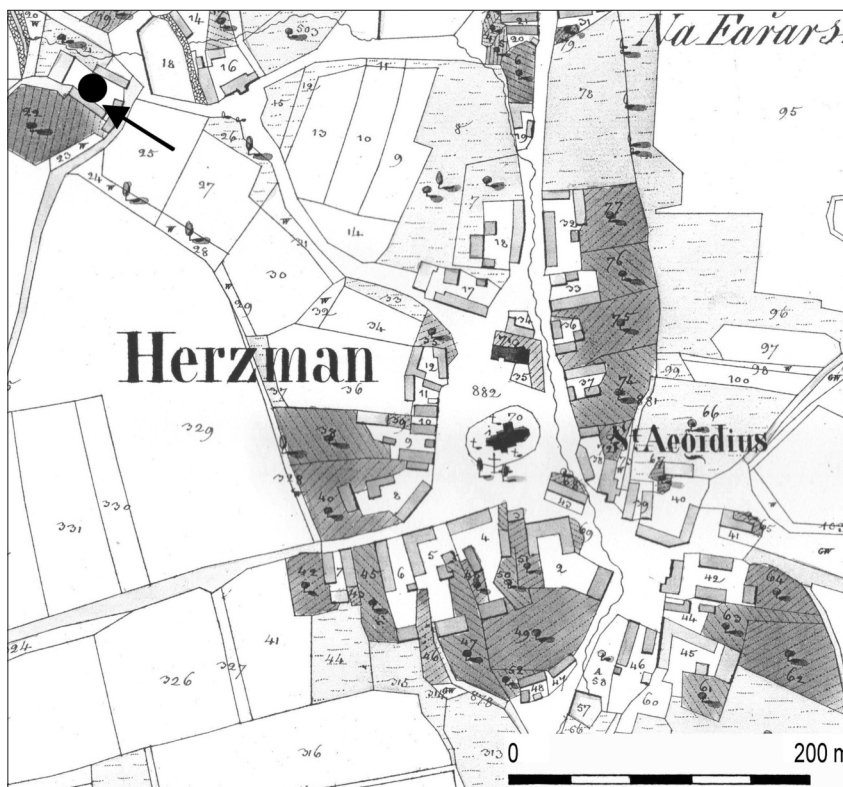
Z železných předmětů jsou zastoupeny hřeby v Topělci a Varvažově, snad šídlo a fragment pásky z Putimi a reparační páska z Varvažova. V objektech je běžná mazanice. Na druhé straně osteologický materiál je nečetný.

Pro venkovské prostředí jsou typické nálezy brouseků. Z objektu 4 v Oldřichově pochází brousek ze šedo zelené horniny, patrně jemnozrného amfibolitu (určil ing. J. Cícha). Brousek z jemnozrného pís-kovce známe také ze sídliště v trati Hlinky u Protivína (Fröhlich 1985) a další z arkózy ze sídliště Semice I (Fröhlich 1986a, 76, obr. 3:12). Ve všech třech případech nejde o místní suroviny. Využívání pestré škály brusných surovin podtrhují fylitové brousky ze sídliště u Vodňan (Michálek 1986, 35).

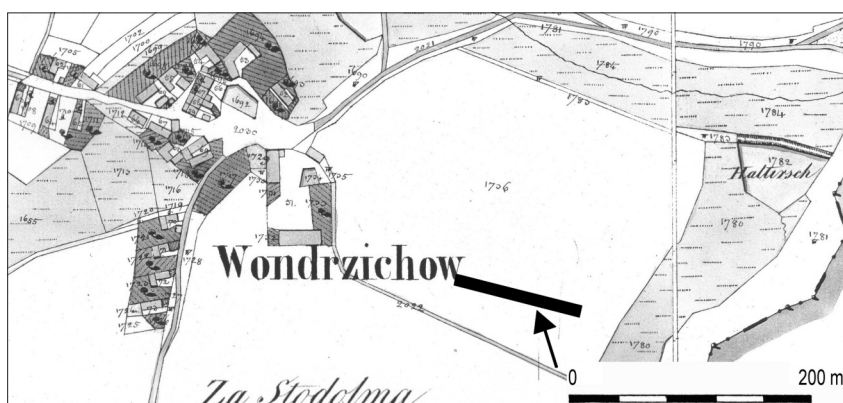
POLOHA ZKOUMANÝCH OSAD VE VZTAHU K NOVĚ ZAKLÁDANÝM VESNICÍM

Nově získané a již dříve publikované doklady venkovského osídlení na Písecku tvoří vzorek rozdílného situování drobných sídlišť zaniklých ve 13. století a jejich vztah k následně zakládaným, převážně dodnes existujícím vesnicím. Přímo z intravilánu současných vsí pocházejí keramické zlomky nalezené například na návsi ve Skalách před čp. 30 (Fröhlich 1997b), u čp. 10 v Klukách (Fröhlich 1999, 73), z Heřmaně (Fröhlich 1997a, 33) a z několika míst v Putimi. Mimo takové vesnice, ale za jejich okrajem, jsou situována sídliště v Topělci, v Klukách (Fröhlich 1999, 74), v Malčicích (Fröhlich 2004) a také u v novověku zaniklých Palčic (Fröhlich 1986b, 97) a Bastrčic.

Dalším druhem sídliště je jeho umístění mimo současné vsi. Z dosavadních výzkumů vyplývá, že takto situované osady jsou na Písecku častěji evidované (Fröhlich 1985; *týž 1986a*; *týž 1997a*, 33; *týž 1999*). V rovině nebo na mírných svazích, někde dokonce mimo zdroj vody, jsou situována sídliště u Putimi III (vzdálené 950 m), Oldřichova (200 m), Čížové (300 m), Jehnědna (500 m), Písku-Tranzitní plynovod

Mapa 1. Zákres lokality v Heřmaně do mapy stabilního katastru

Mapa 2. Zákres lokality v Oldřichově do mapy stabilního katastru; plocha výzkumu označena šipkou

(1000 m), Heřmaně (400 m) a Semic I a II (300 a 1000 m). Ve vyvýšené poloze známe sídliště u Topělce-U Formánkovského (nejméně 300 m), Protivína (700 m) a Vlastce (800 m). Zajímavý je případ Topělce, kde námi popisované sídliště z 13. století je na břehu potoka a kromě toho je u vsi ve zcela odlišné poloze další již dříve zkoumané sídliště na návrší U Formánkovského (Michálek 1976; Fröhlich 1986a, 76–77, obr. 8). Vzdálenost obou nalezišť činí 500 m (mapa 5).

Z druhotné polohy pocházejí keramické zlomky nalezené v klenebním zásypu usedlosti stojící na okraji Heřmaně. Zlomky nádob z různých období jsou v klenebních zásypech běžně nalézány a jistě nebyly přemísťovány z větších vzdáleností. Heřmaňská usedlost leží na břehu potoka v místě vhodném pro sídliště.

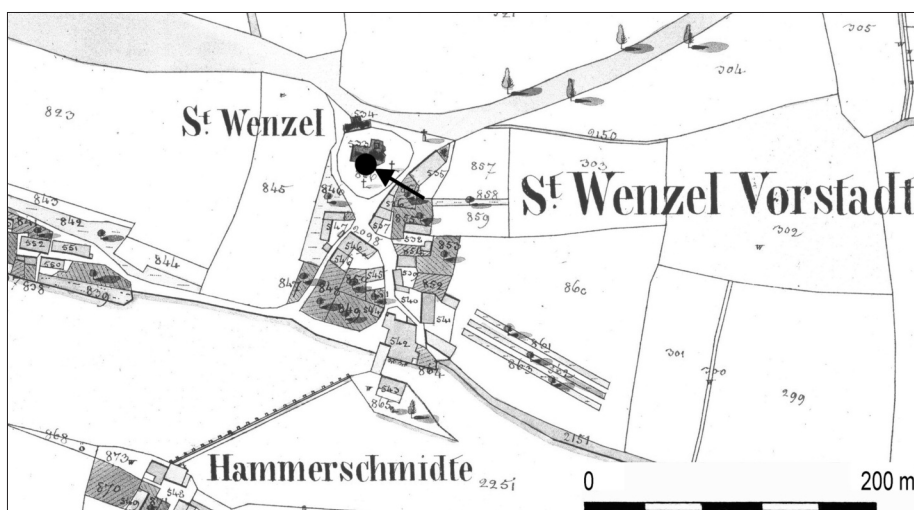
Poslední druh lokality reprezentují nálezy z lesa u Varvažova, které jsou nejspíše stopou výrobní činnosti. Lokalita se nachází 900 m JV od kostela sv. Kateřiny ve Varvažově, při kterém byly při archeologickém výzkumu získány keramické zlomky z 13. století (Fröhlich 2002, 447, 450, 452). Varvažov snad již v této době patřil johanitskému řádu (Toman 1987, 9). Tmavá vrstva promísená uhlíky nejspíše indikuje polohu pece nebo milíře, který sloužil k získávání dehtu. Vyrobený dehet se převažoval a zbavoval nežádoucích pevných příměsí v zásobnicích (Nováček – Vařeka 1992, 15) a krusta spálené hmoty na vnitřní straně některých nalezených fragmentů zásobnic může být pozůstatkem tohoto výrobního procesu. Dehtařské pracoviště ze 2. a 3. čtvrtiny 13. století bylo zkoumáno v polesí Placy u Stěžova na Příbramsku (Nováček – Vařeka 1992).

ZÁVĚR

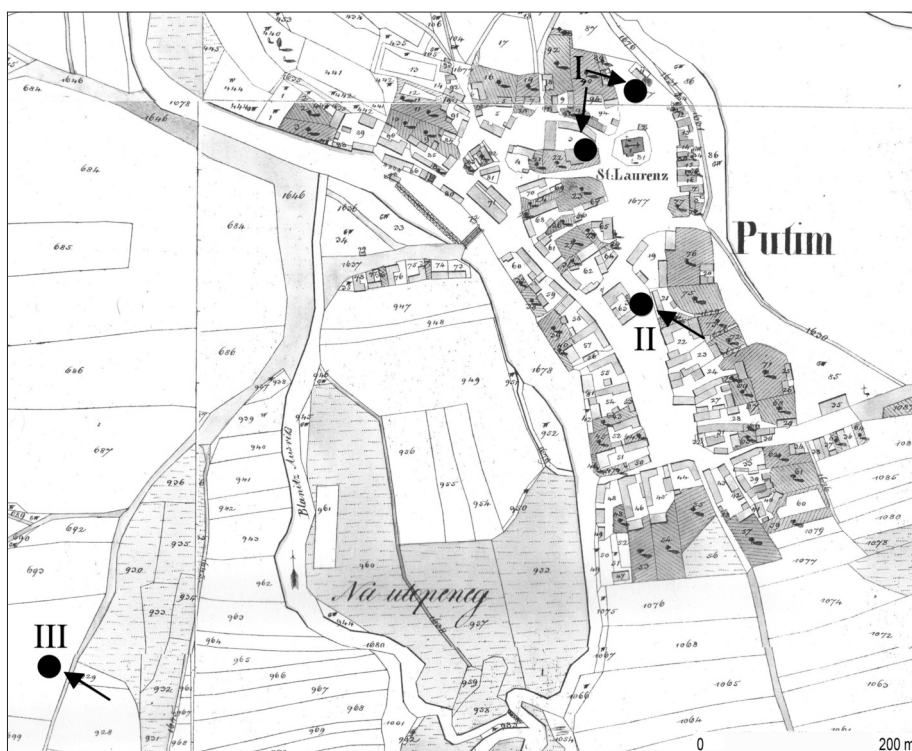
Dosavadní archeologické doklady venkovského osídlení na Písecku ve 13. století byly získány záchrannými výzkumy nevelkého rozsahu a povrchovými sběry. Zatím plošně největší výzkum proběhl v roce 2006 v Topělci. Zkoumané sídlištní objekty zpravidla reprezentují nepravidelné oválné až kruhové jámy, charakteristické pro zahloubené pravěké objekty. Ani v jediném případě se nepodařilo doložit základy obydlí nebo hospodářské stavby. Hospodářskou funkci patrně plnila kruhová mísovitá jáma se vstupní šíjí z Bastrčic (objekt 1/06), kterou lze charakterizovat jako zásobní.

V případě Bastrčic byla provedena antrakologická analýza uhlíků ze dvou drobných halštatských objektů a z objektu 1/06 ze 13. století (Novák 2006), která prokázala částečně odlišnou skladbu dřevin v pravěku a ve středověku. Analýza uhlíků z halštatského objektu doložila jedli bělokorou, smrk, borovici, břízu, lísku a dub. Po založení vesnice ve 13. století došlo k výrazné vegetační změně v důsledku působení silného lidského vlivu a přeměny krajiny na pole. Kromě již v pravěku zastoupených dřevin jsou navíc doloženy buk, krušina, jasan a vrba.

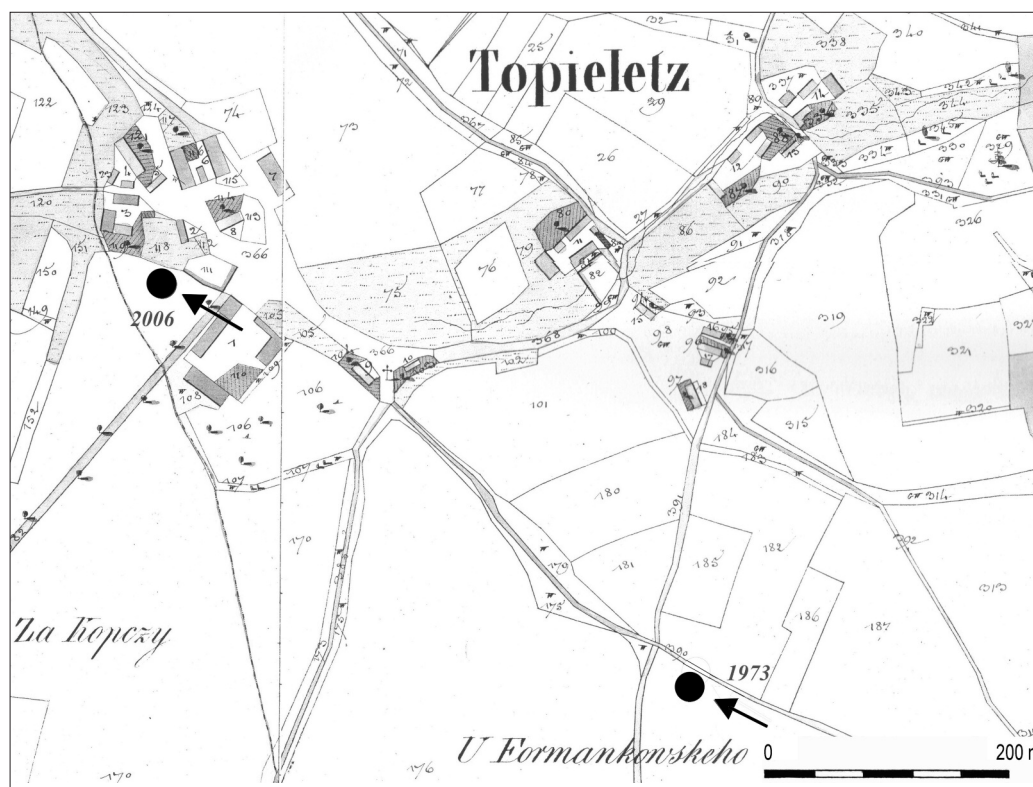
Podrobná chronologie keramiky 13. století z vesnických lokalit na Písecku zatím nebyla vytvořena. Z toho důvodu by byly zavádějící úvahy o současnosti jednotlivých objektů či dokonce lokalit v rámci

Mapa 3. Zákres lokality v Písku-sv. Václavu do mapy stabilního katastru

Mapa 4. Zákres lokalit v Putimi I–III do mapy stabilního katastru

Mapa 5. Zákres lokalit prozkoumaných v letech 1973 a 2006 v Topělcích do mapy stabilního katastru

úzce definovaných časových horizontů. Nicméně jako nejstarší, s pozdně hradištní tradicí, se jeví některé keramické tvary např. z Oldřichova (obr. 22:3, 6, 7) a zlomek hrnce (obr. 11:5) od kostela sv. Václava, u kterého stála osada předcházející založení města Písku (mapa 3; Fröhlich – Koppová 2000, 32–33, obr. 1). Obdobná stopa předlokačního osídlení byla již dříve z Písku publikována z prostoru pod provozovnou Tranzitního plynovodu při severním okraji města (Fröhlich 1986, 76, obr. 4). Předlokační osada stála též 400 m západně od kostela sv. Jiljí v Miroticích. Po založení osady kolem kostela ji bylo nutné odlišit a proto dostala jméno Stará Ves. Pod tímto jménem je připomínána ještě v roce 1291 v nadační listině Václava II. (Fröhlich 1997a, 91). Tato zjištění doplňují předchozí nálezy Pavla Břicháčka (1998; 2000) pocházející z prostoru putimské fary, spadající svým charakterem patrně do závěru mladohradištní fáze.

Ucelenou představu osídlení Písecka horizontu 12. až první poloviny 13. století zatím načrtnout nelze. Určité komparační a korelační možnosti nabízejí v tomto smyslu umístění jednotlivých venkovských sakrálních staveb, které zjevně s tímto horizontem souvisejí. Předně je to již zmíněná kaple sv. Petra v Putimi náležející klášteru ostrovskému. Následuje dále kostel sv. Petra a Pavla v Albrechticích nad Vitavou a kostel sv. Jiljí v Miroticích, z jehož původní podoby se zachovala pouze věž. Bez zajímavosti není, že stavby situované v Albrechticích a Miroticích, o jejichž právních vztazích v nejstarším období lze žel pouze spekulovat, odpovídají svým slohem vzorům stavební huti milevského kláštera (Kuthan 1977, 25–26, 62–65). Nelze však nezpomenout okolností spjatých s fundací jádra hradu Zvíkova, kdy patrně pro tento záměr získal král Přemysl Otakar I. oslovský újezd od doksanských premonstrátek (Šimák 1938, 1008; Kuthan 1977, 107). Jedním z možných vysvětlení je, že na situaci na Písecku měly vliv postupně se vyvíjející majetkoprávní poměry, což je v průběhu vrcholného středověku patrné v případě Putimi nebo Albrechtic (Šimák 1938, 1014, 1017).

S absencí písemných zpráv se setkáváme i v případě další sakrální stavby, kostela sv. Jakuba v Čížové, jehož výstavba spadá možná ještě na sklonek 12. století, mnohem pravděpodobněji však do první poloviny následujícího věku (Sommer – Adámek 1998, 48). Na samotný závěr tohoto nejstaršího období, konkrétně do 40. let 13. století, spadá fundace kostela sv. Jiljí v Heřmani (Varhaník – Noll 1997, 35). V Čížové i Heřmani byl získán keramický materiál, který by mohl být současný s oběma církevními stavbami (Fröhlich 1986a, 75–76, obr. 6:1–10; Týž 1997a, 32–33). Ani v těchto případech, podobně jako u zde uvedeného keramického materiálu z Bastrčic, nelze ovšem vyloučit, že spadá do širšího časového rámce odpovídajícímu následnému vývoji v průběhu 13. století.

Poznání této nejstarší fáze, časově předcházející fundacím 2. poloviny 13. století, tak naráží na nedostatek písemných pramenů ovlivňujících stav našich znalostí týkajících se rozsahu zeměpanských, církevních či rodových domén, dále v případě archeologicky datovaných situací na subjektivní faktory spjaté s hodnocením keramiky a v případě církevní správy na předpoklad výstavby dřevěných kostelů, jejichž pozitivní identifikace je ovšem poměrně problematická (k poslednímu: např. *Sommer – Adámek 1998*, 48).

Obdobné poměry v lokální topografické situaci osad 12.–13. století jsou pozorovány i v jiných částech Čech, ačkoliv i zde je vývoj sídelních struktur pozdně hradištního období uvažován jako základ pro transformační období (*Klápště – Smetánka – Dragoun 1983*, 417–421). Podstatným srovnáním je rovněž topografický vývoj lokalit období hradištního a vrcholně středověkého od vesnice s půdorysem rozptýleného charakteru po osadu s pravidelným půdorysem na katastru Mstěnic na Třebíčsku v kontextu zde doložených hmotných pramenů, především keramiky (*Nekuda – Nekuda 1997*, 75–97; *Nekuda 2000*, 141–151). Na Písecku jednoznačné doklady podobných procesů prozatím chybějí, ovšem půdorysy některých lokalit dávají tušit, že i zde struktura jednotlivých vesnických organismů prošla dramatickým vývojem. Jako příklad budiž uvedeny Mírotice, kde bylo původně předpokládáno situování nejstaršího jádra kolem výše uvedeného kostela, na východě pak k němu mělo být připojeno zřejmě dodatečně založené městečko (*Kuthan 1977*, 62).

Předpokládá se, že zkoumaná drobná sídliště byla náhle opuštěna v průběhu 13. století, kdy v Evropě docházelo ke koncentraci osídlení do hospodářsky perspektivních míst (*Smetánka 1987*, 269–270), zpravidla s již vydatnějším zdrojem vody (podobně na Černokostecku: *Klápště 1978*, 467) a pravidelným půdorysem. Zároveň v českých zemích kolonizační proces přispíval k osídlování i periferních oblastí či dokonce poloh z ekologického hlediska nevýhodných, jak ukazuje příklad Bystřece na Drahanské vrchovině (*Belcredi 2006*, 268, 431).

Nálezy z ostatních zde pojednaných lokalit vesměs nevybočují z kolekcí datovaných do období poloviny či druhé poloviny 13. století. Pro stanovení chronologických vztahů je důležitá korelace s keramickými nálezy z intravilánu města Písku (naposledy *Durdík – Fröhlich 2008*, 549, obr. 11). Také v rámci srovnání s dalšími soudobými lokalitami nachází tvarosloví keramiky těchto souborů své paralely (např. v Českých Budějovicích: *Čapek 2010*).

V bezprostředním okolí Písku lze patrně uskutečněnou proměnu vesnic dávat do souvislosti se založením královského města kolem poloviny 13. století, tedy s vytvářením jeho zemědělského zázemí a zapojením osad do tržní směny. Skutečnost, že tento proces pokračoval až do sklonku 13. století, dokládá v keramické produkci výskyt okrajů tvarovaných do okružích (*Vařeka 1993*, 103).

Zajímavým zjištěním, které umožnila analýza sídlištní struktury Jaroměřska, je doklad přechodných sídlišť, k jejichž vzniku a zániku bez zjevného následovníka dochází ještě v průběhu 13. věku (*Ježek 2007*, 537). Závažné je rovněž zjištění z Blanska u Kaplice, kde byly doloženy dvě až tři následné a prostorově se vylučující fáze sídliště zde existujícího již v průběhu 13. století, přičemž se předpokládá posun samotného jádra osídlení (*Ernée – Stejskal 2001*, 318, obr. 20). Obdobnými modely lze snad vysvětlit lokalizaci nálezu v Putimi III. Podobný proces byl možná příčinou vzniku půdorysu poněkud rozptýleného charakteru obce Topělec. V obci Heřmaň lze pro vývoj hledat důvody v majetkoprávních poměrech, neboť její půdorys je patrně výsledkem sloučení dvou osad s původně odlišným statusem (*Šimák 1938*, 1016).

V souvislosti s celkovou transformací se předpokládá i reorganizace farních obvodů (*Sommer – Adámek 1998*, 46). I v případě fundací venkovských sakrálních staveb se panovníkova autorita prosazuje, zdá se, poněkud později, než tomu bylo u staveb spjatých s klášterním prostředím, ať už právně, nebo slohově. Tento stav snad dokumentuje například raně gotická církevní stavba královského založení v Krči u Protivína, obklopená vesnicí s již pravidelným půdorysem (*Adámek – Fröhlich – Jiřík 2005*, 33, 36–37). Do jaké míry lze tento jev propojit s transformací vesnice v druhé polovině 13. století nejen na Písecku, zůstává nedořešeným problémem.

PRAMENY A LITERATURA

- Adámek, J. – Fröhlich, J. – Jiřík, J. 2005*: Farní kostel v Krči u Protivína ve středověku. In: Prácheňské muzeum v Písku. Zpráva o činnosti za rok 2004. Písek, 31–40.
- Belcredi, L. 2006*: Bystřec. O založení, životě a zániku středověké vsi. Brno.

- Břicháček, P. 1998: Putim, Výzkumy v Čechách 1996–7, 194.
- Břicháček, P. 2000: Putim, Výzkumy v Čechách 1998, 181.
- Čapek, L. 2010: Příspěvek k chronologii vrcholně středověké keramiky z Českých Budějovic, Archeologické výzkumy v jižních Čechách 23, 239–260.
- Durdík, T. – Fröhlich, J. 2008: Výzkum v lapidáriu v jižním křídle píseckého hradu, Castellologica bohemia 11, 543–551.
- Ernée, M. – Stejskal, A. 2001: Kouty na Českokrumlovsku. Běžný či výjimečný model vrcholně a pozdně středověkého osídlení?, Archeologické rozhledy 53, 310–342.
- Ernée, M. – Vařeka, P. – Zavřel, P. 1997: Nové doklady osídlení 13. století na Českokrumlovsku, Archeologické výzkumy v jižních Čechách 10, 41–57.
- Fröhlich, J. 1985: Protivín, Výzkumy v Čechách 1982–1983, 150.
- Fröhlich, J. 1986a: Raně středověké sídlištní objekty v okolí Písku, Archeologické výzkumy v jižních Čechách 3, 75–89.
- Fröhlich, J. 1986b: Povrchový průzkum zaniklé středověké osady Palčice, Archeologické výzkumy v jižních Čechách 3, 91–103.
- Fröhlich, J. 1986c: Zaniklá středověká osada Bastrčice u Drhově, Výběr 23, 108–111.
- Fröhlich, J. 1997a: Písecko v zrcadle archeologie. Písek.
- Fröhlich, J. 1997b: Skály, Výzkumy v Čechách 1993–5, 274.
- Fröhlich, J. 1999: Osídlení východního okraje Píseckých hor ve 13. století, Archeologické výzkumy v jižních Čechách 3, 73–83.
- Fröhlich, J. 2002: Archeologický výzkum kostela a kaplanky v johanitském dvorci ve Varvažově, Castellologica bohemia 8, 445–454.
- Fröhlich, J. 2004: Malčice, Výzkumy v Čechách 2002, 140–141.
- Fröhlich, J. – Jiřík, J. 2008: Drhově, Výzkumy v Čechách 2005, 55.
- Fröhlich, J. – Jiřík, J. 2009a: Drhově, Výzkumy v Čechách 2006, 41.
- Fröhlich, J. – Jiřík, J. 2009b: Putim, Výzkumy v Čechách 2006, 171.
- Fröhlich, J. – Jiřík, J. 2009c: Topělec, Výzkumy v Čechách 2006, 213.
- Fröhlich, J. – Koppová, E. 2000: Archeologický výzkum Písku v roce 1999. In: Prácheňské muzeum v Písku. Zpráva o činnosti za rok 1999. Písek, 32–38.
- Ježek, M. 2007: Jaroměřsko v raném středověku, Archeologické rozhledy 59, 523–570.
- Klápště, J. 1978: Středověké osídlení Černokostelecka, Památky archeologické 69, 423–475.
- Klápště, J. 2002: Středověká vesnice v proměnách našeho poznání. In: Civitas & villa. Miasto i wieś w średniowiecznej Europie środkowej. Wrocław–Praha, 327–338.
- Klápště, J. – Smetánka, Z. – Dragoun, Z. 1983: Příspěvek ke studiu zemědělského zázemí středověké Prahy, Archeologické rozhledy 35, 387–426.
- Kudrnáč, J. 1998: Strunkovice nad Blanicí od pravěku do novověku. Strunkovice nad Blanicí.
- Kuthan, J. 1977: Středověká architektura v jižních Čechách do poloviny 13. století. Druhé rozšířené, podstatně přepracované vydání. České Budějovice.
- Michálek, J. 1976: Středověký sídlištní objekt u Topělce, Archeologické rozhledy 28, 430–433.
- Michálek, J. 1986: Záchranný výzkum ve Vodňanech, okres Strakonice (část 2 – pokračování výzkumu v roce 1981), Archeologické výzkumy v jižních Čechách 3, 17–73.
- Nekuda, V. 2000: Mstěnice. Zaniklá středověká ves. Brno.
- Nekuda, R. – Nekuda, V. 1997: Mstěnice. Zaniklá středověká ves u Hrotovic. Dům a dvůr ve středověké vesnici. Brno.
- Nováček, K. – Vařeka, P. 1992: Středověká výroba dehtu a smoly na Příbramsku I. Výzkum dehtařského pracoviště u Stěžova, Muzejní a vlastivědná práce 30/Časopis Společnosti přátel starožitností 100, 13–25.
- Novák, J. 2006: Nová Hospoda, antrakologická analýza. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích. Biologická fakulta, katedra botaniky. Rukopis uložený v Prácheňském muzeu v Písku.
- Profous, A. – Svoboda, J. 1957: Místní jména v Čechách. Jejich vznik, původní význam a změny IV. Praha.
- Smetánka, Z. 1987: Hledání zmizelého věku. Praha.
- Sommer, J. – Adámek, J. 1998: Raně středověký kostel v Čížové. In: Prácheňské muzeum v Písku. Zpráva o činnosti za rok 1997. Písek, 43–49.
- Šimák, J. V. 1938: České dějiny. Díl I., sv. 5. Středověká kolonisace v zemích českých. Praha.
- Toman, J. 1987: Nevězice. Historie a současnost jihočeské vesnice. Orlík nad Vltavou.
- Varhaník, J. – Noll, J. 1997: Kostel sv. Jiljí v Heřmani, Průzkumy památek 4, 27–38.
- Vařeka, P. 1993: Povrchový průzkum hradu Příběničky (okr. Tábor), Castellologica bohemia 3, 95–110.

NEW ARCHAEOLOGICAL EVIDENCE OF RURAL SETTLEMENT IN THE PÍSEK REGION IN THE 13TH CENTURY

The article presents newly gathered archaeological evidence of rural settlement in the wider vicinity of the town of Písek in the 13th century. In addition to finds from the residential areas of the villages of Putim and Heřmaň, the Prácheň Museum also investigated several settlement features near Oldřichov, Putim, Topělec, the deserted village of Bastrčice, and a site probably used for the production of tar situated near Varvažov. The investigated features consist of irregular oval to round shaped pits containing mainly pottery fragments and rarely also spindle whorls, sharpening stones and small iron objects.

Fig. 1. A – Oldřichov, Feature 4; B – Bastrčice, Feature 1/06

Fig. 2. Putim III, Feature 1-2

Fig. 3. Topělec. Top: General plan of the settlement. Bottom: Features 4 and 5

Fig. 4. Bastrčice, excavated area viewed from the north

Fig. 5. Bastrčice, Feature 1/06

Fig. 6. Oldřichov, Feature 8. Part of the feature and its profile

Fig. 7. Oldřichov, Feature 8 after removal of the fill

Fig. 8. Putim III, Feature 1. In the background behind the trees, there is visible the village of Putim

Fig. 9. Topělec, excavated area viewed from the east

Fig. 10. Bastrčice, Feature 1/06

Fig. 11. 1–4 Bastrčice, Feature 1/06; 5 Písek, Sv. Václav

Fig. 12. Putim III, Feature 1

Fig. 13. Topělec, 1–3 Feature 1; 4–6 Feature 2; 7–8 Feature 3; 9 Feature 3A

Fig. 14. Topělec, 1–2 Feature 3; 3–7 Feature 4

Fig. 15. Topělec, 1 Feature 4; 2–3 Feature 5; 4–9 Feature 6

Fig. 16. Topělec, Feature 6

Fig. 17. Topělec, Feature 6

Fig. 18. Topělec, Feature 6

Fig. 19. Topělec, 1 Feature 3; 2–8 Feature 8

Fig. 20. Topělec, 1–8 Feature 9; 9 Feature 10

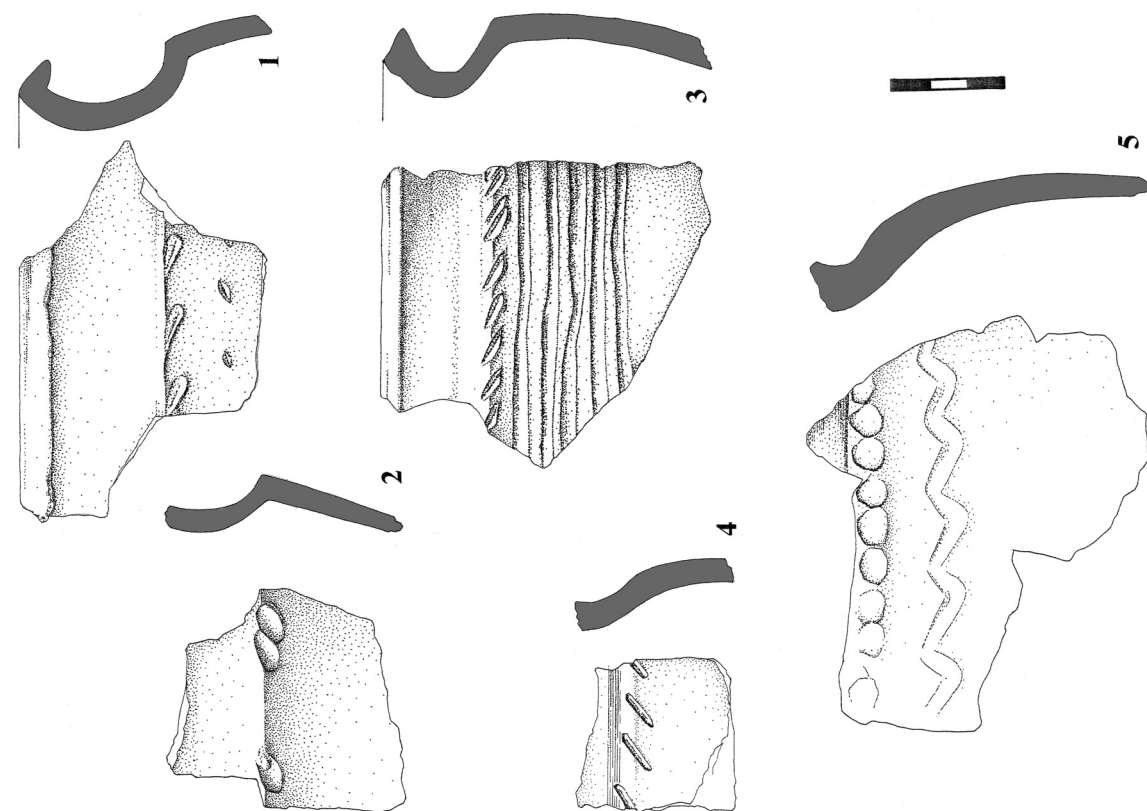
Fig. 21. Topělec, Feature 11

Fig. 22. 1–2 Topělec, Feature 11; 3–7 Oldřichov; 8–10 Varvažov

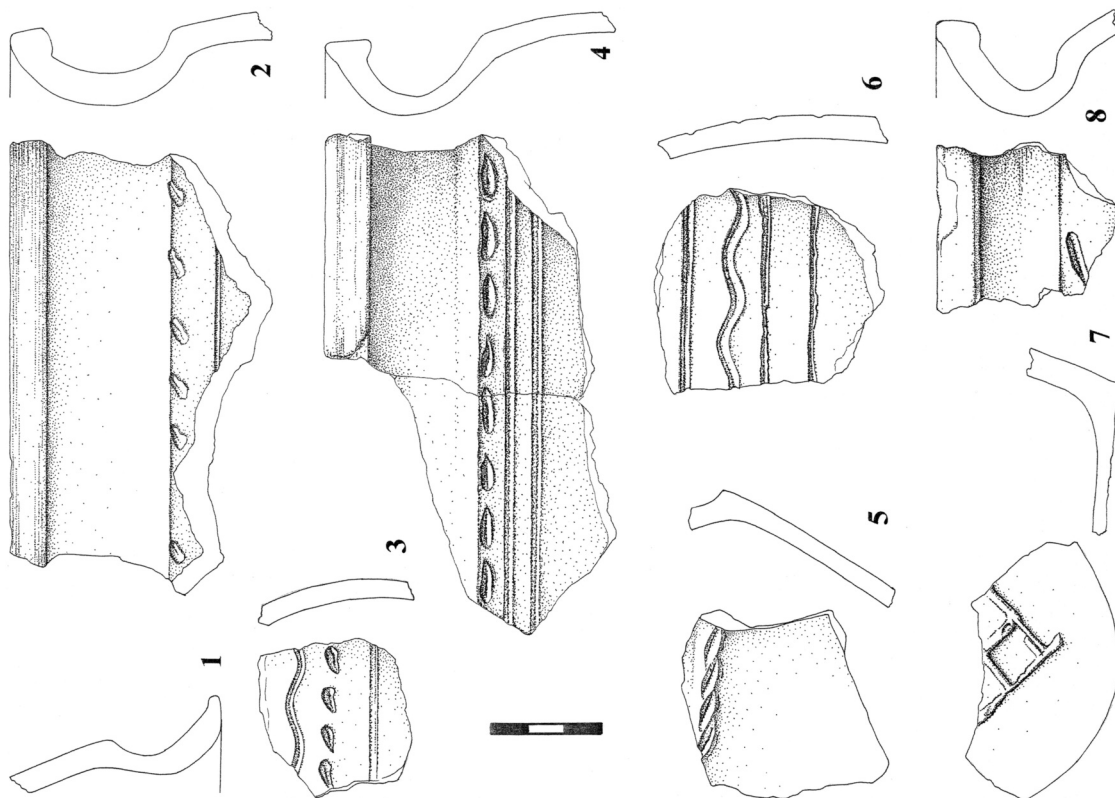
Fig. 23. Putim II

Fig. 24. Putim II

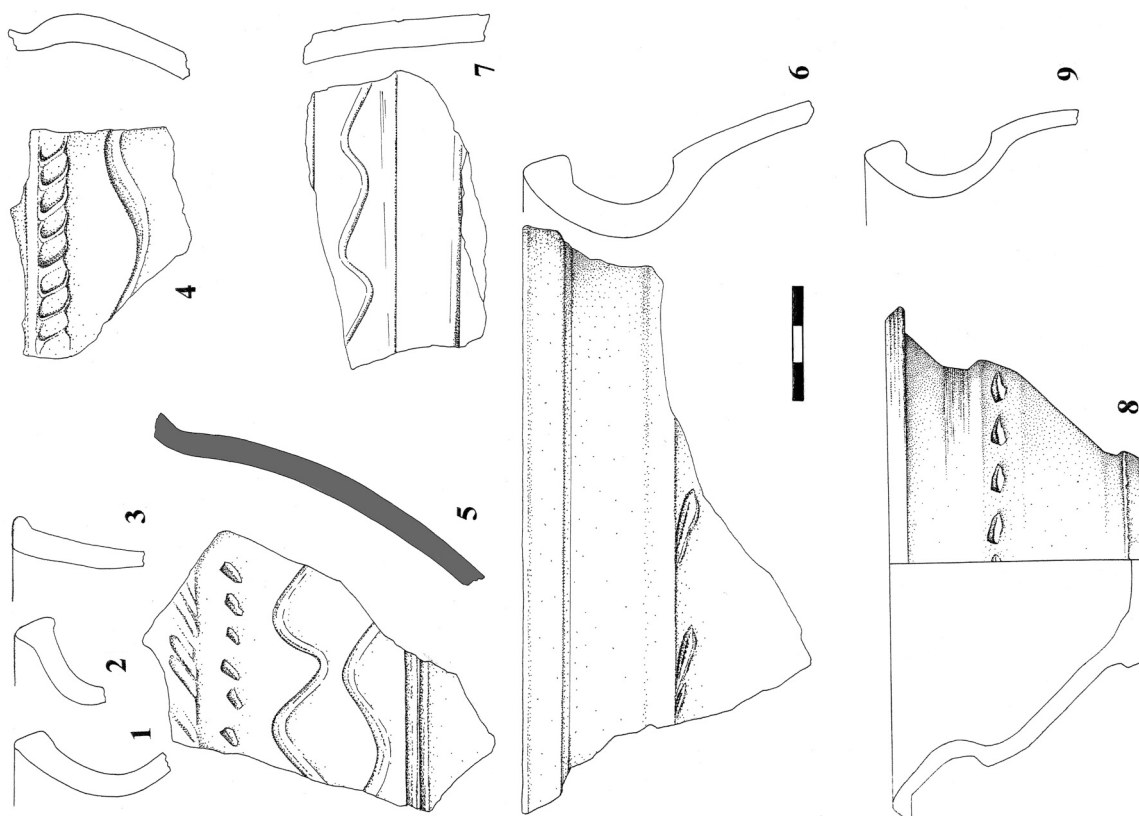
Fig. 25. 1, 6, 9 Heřmaň; 2–5, 7–8 Putim II

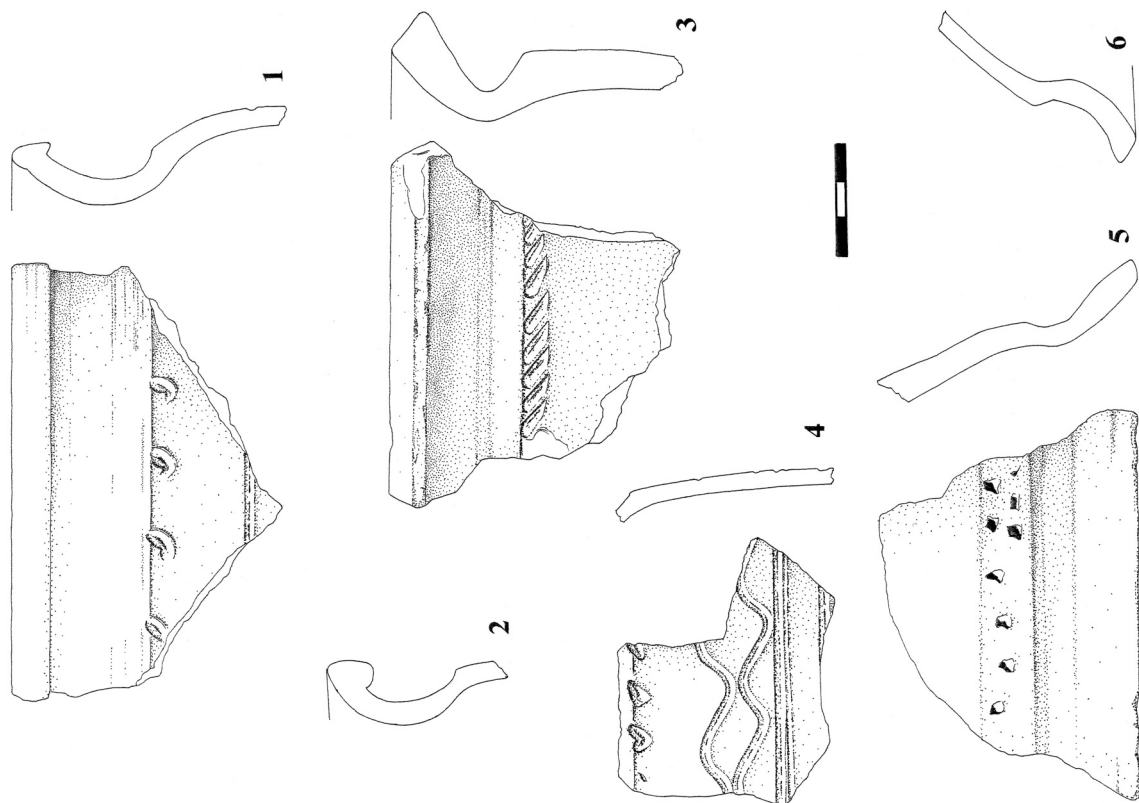
Obr. 11. 1–4 Bastrčice, obj. 1/06; 5 Písek, Sv. Václav

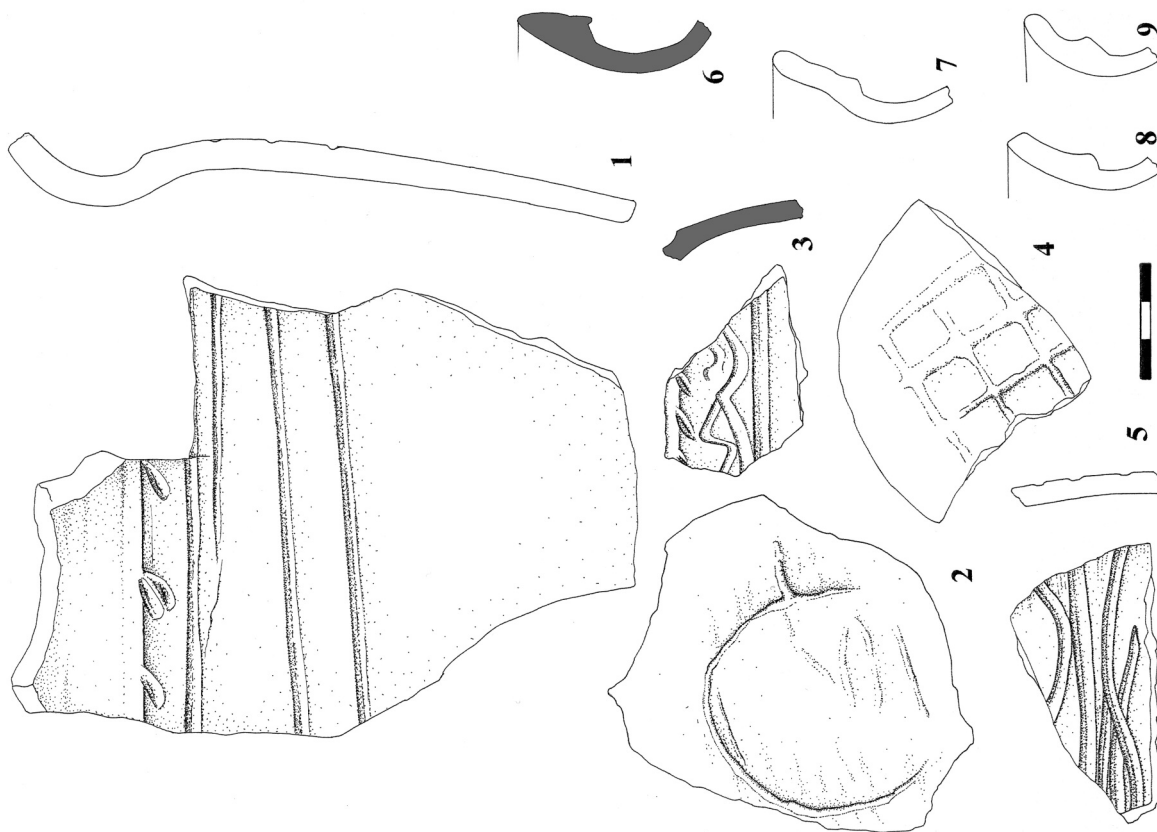
Obr. 10. Bastrčice: obj. 1/06

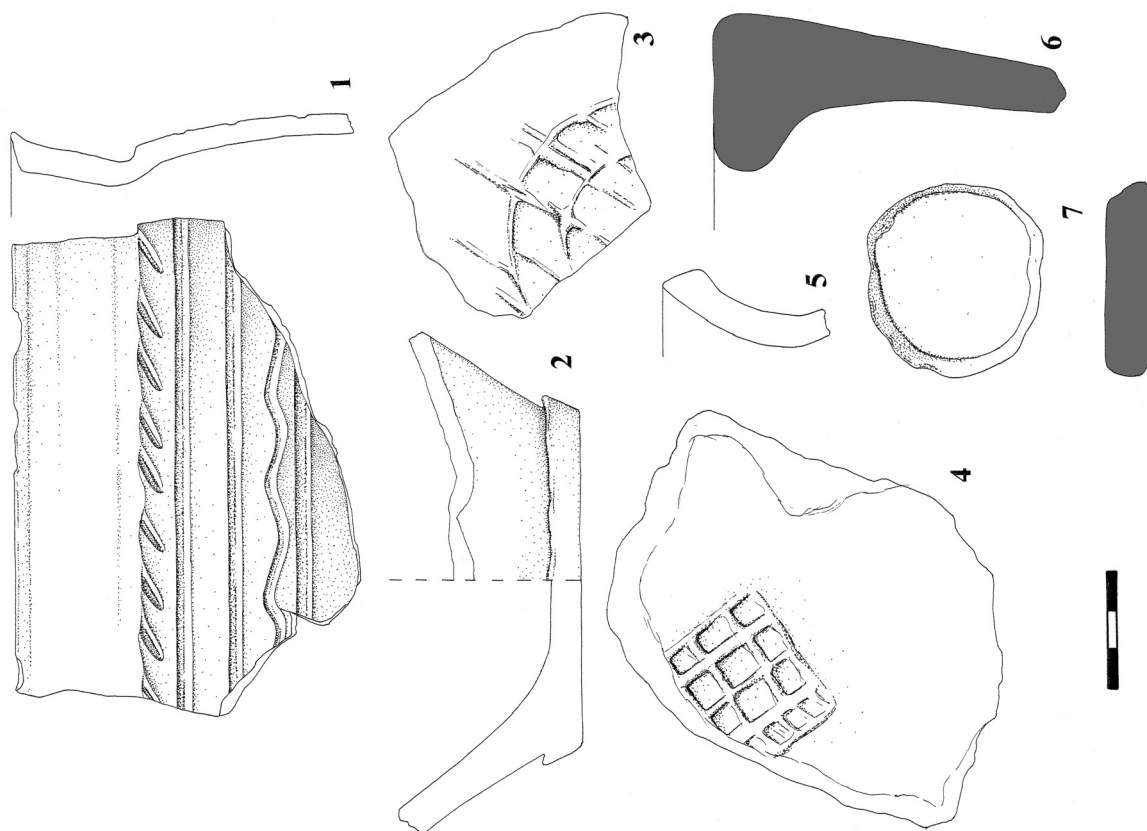
Obr. 13. Topčelec: 1–3, obj. 1; 4–6, obj. 2; 7–8, obj. 3; 9, obj. 3A

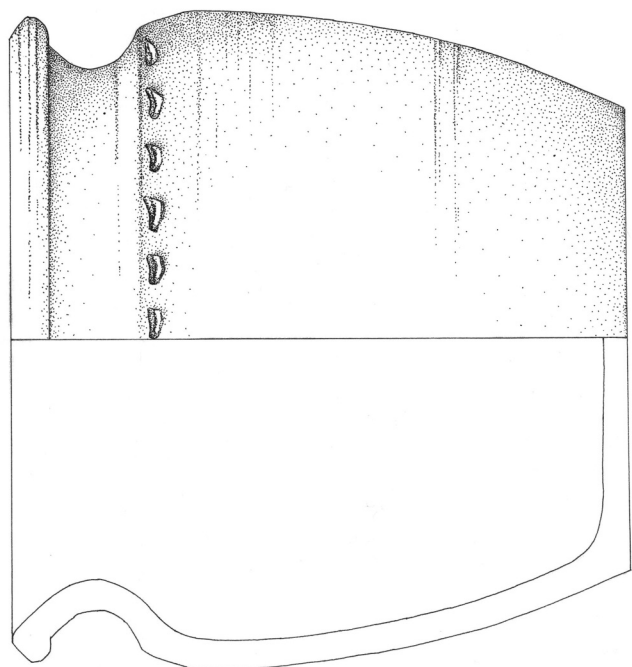
Obr. 12. Putim III: obj. 1

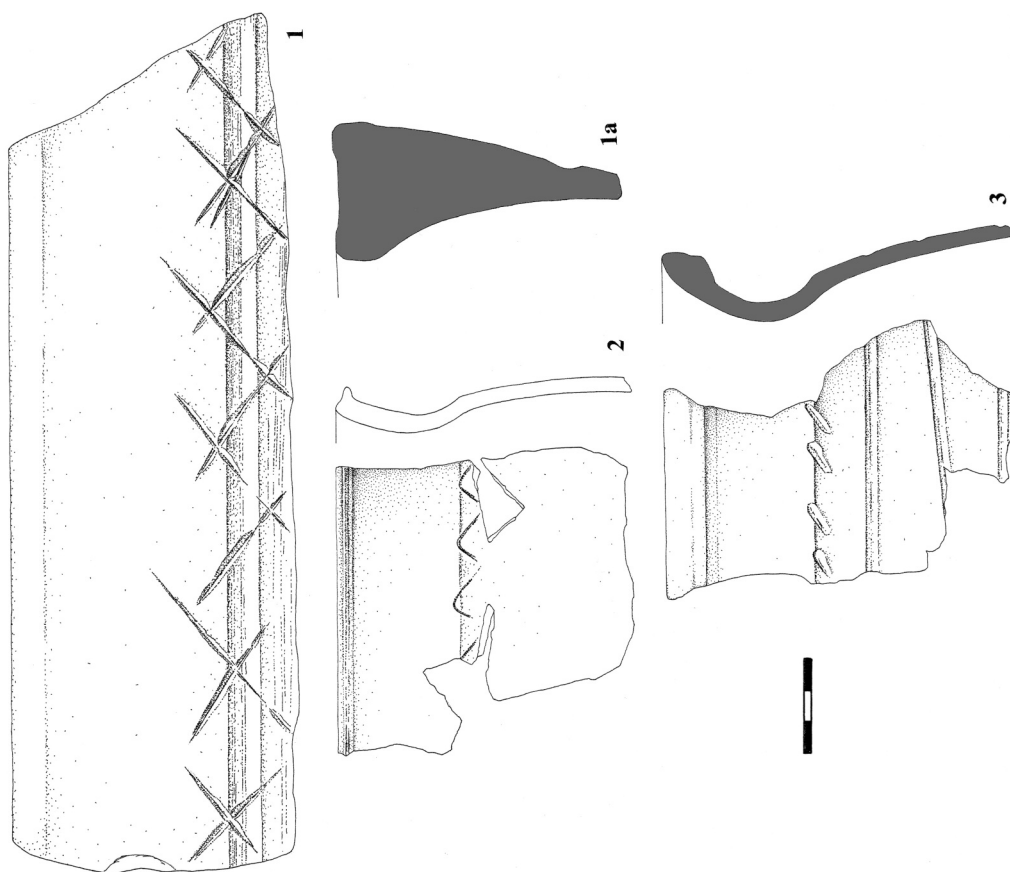
Obr. 15. Topělec: 1, obj. 4; 2-3, obj. 5; 4-9, obj. 6

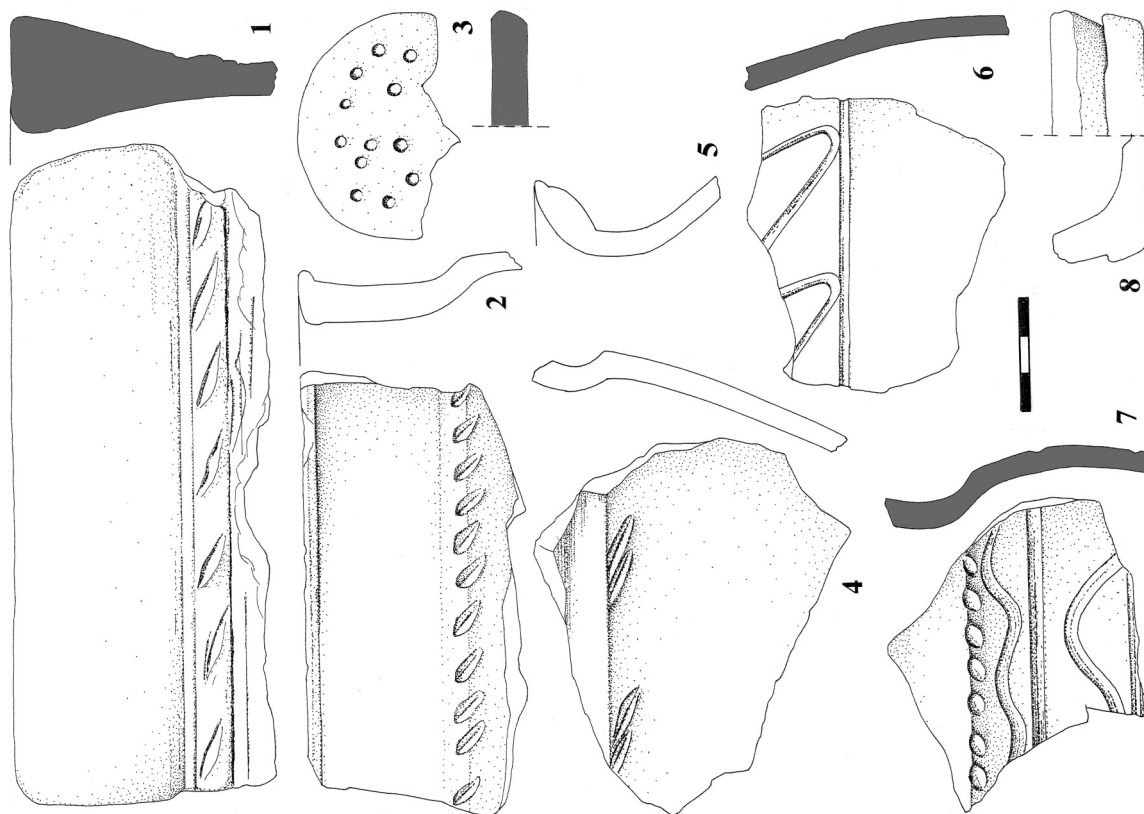
Obr. 14. Topělec: 1-2, obj. 3; 3-7, obj. 4

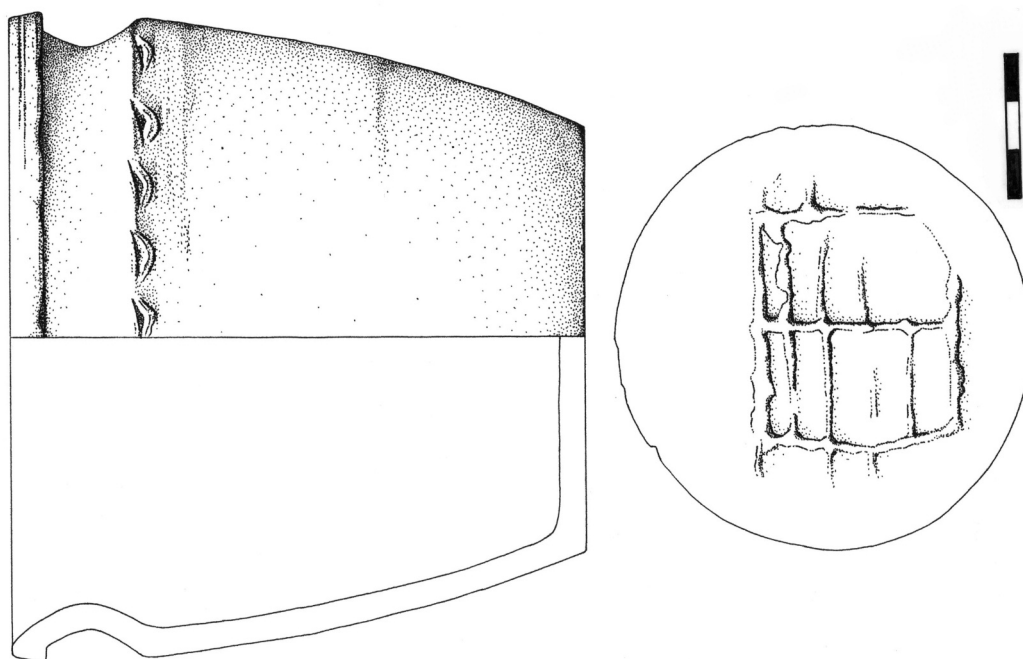
Obr. 17. Topělec: obj. 6

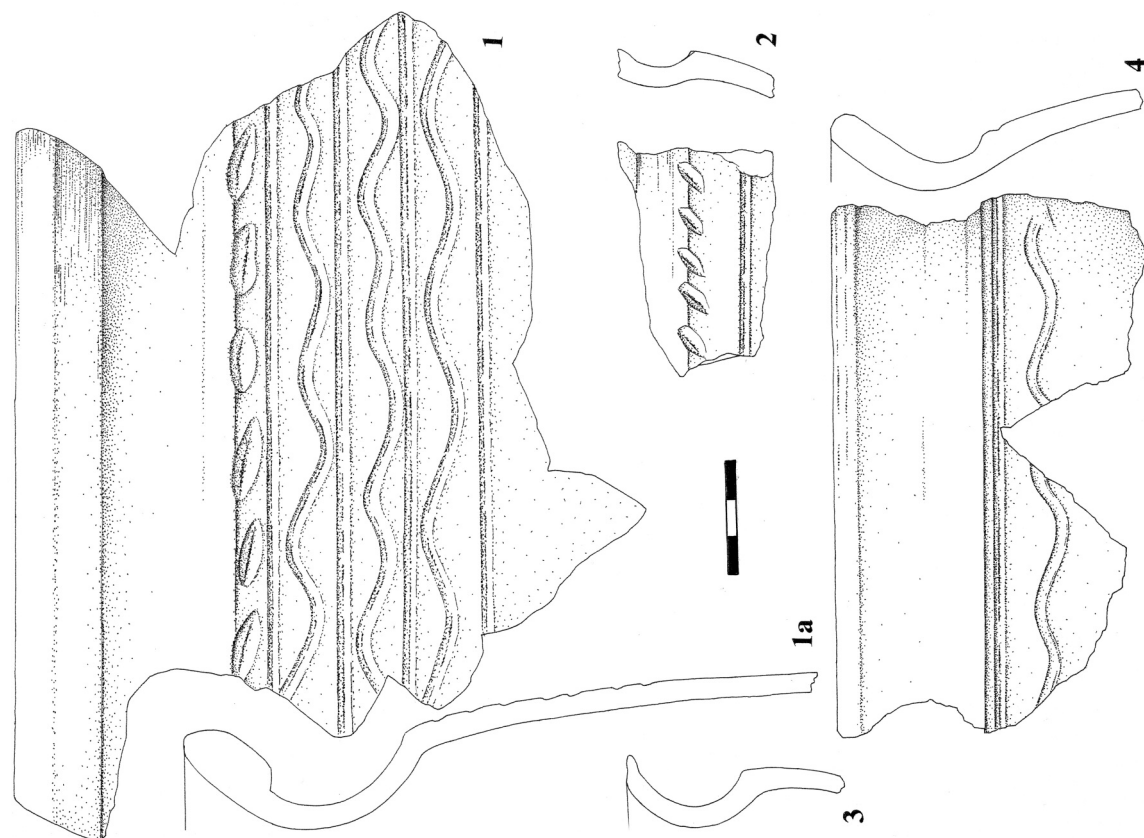
Obr. 16. Topělec: obj. 6

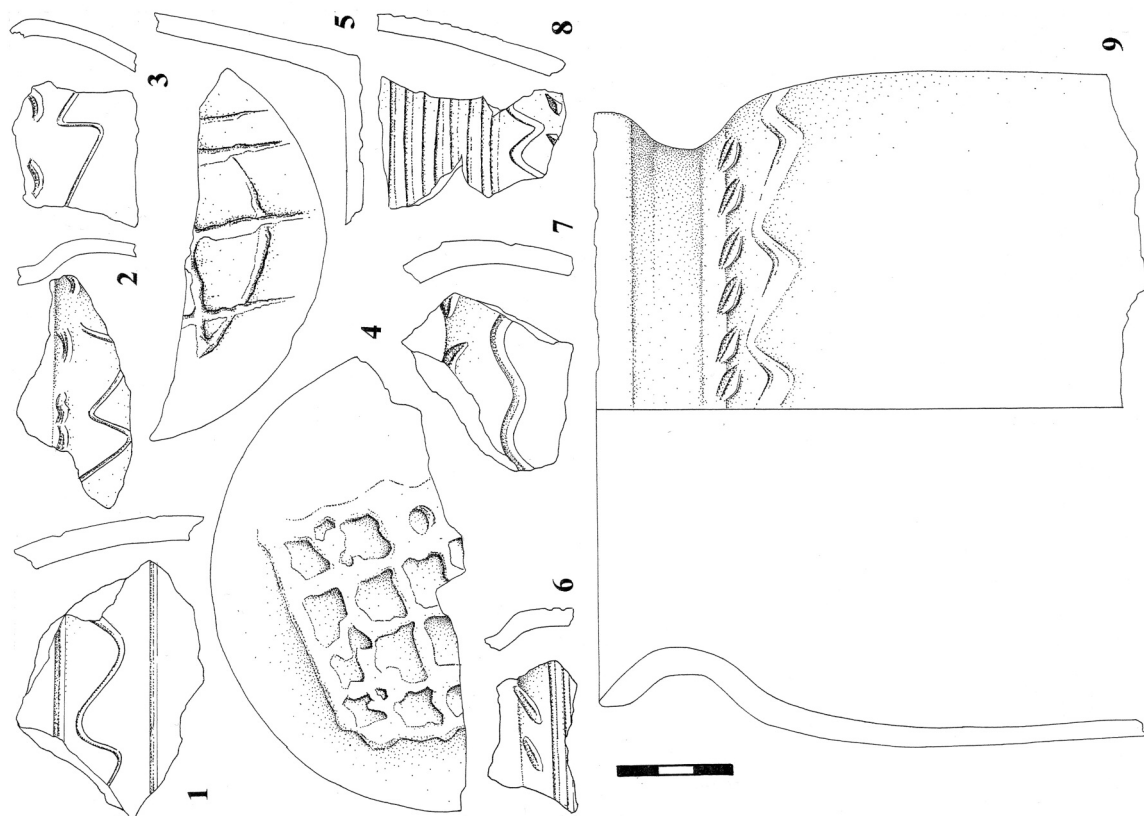
Obr. 19. Topělec: 1, obj. 3; 2-8, obj. 8

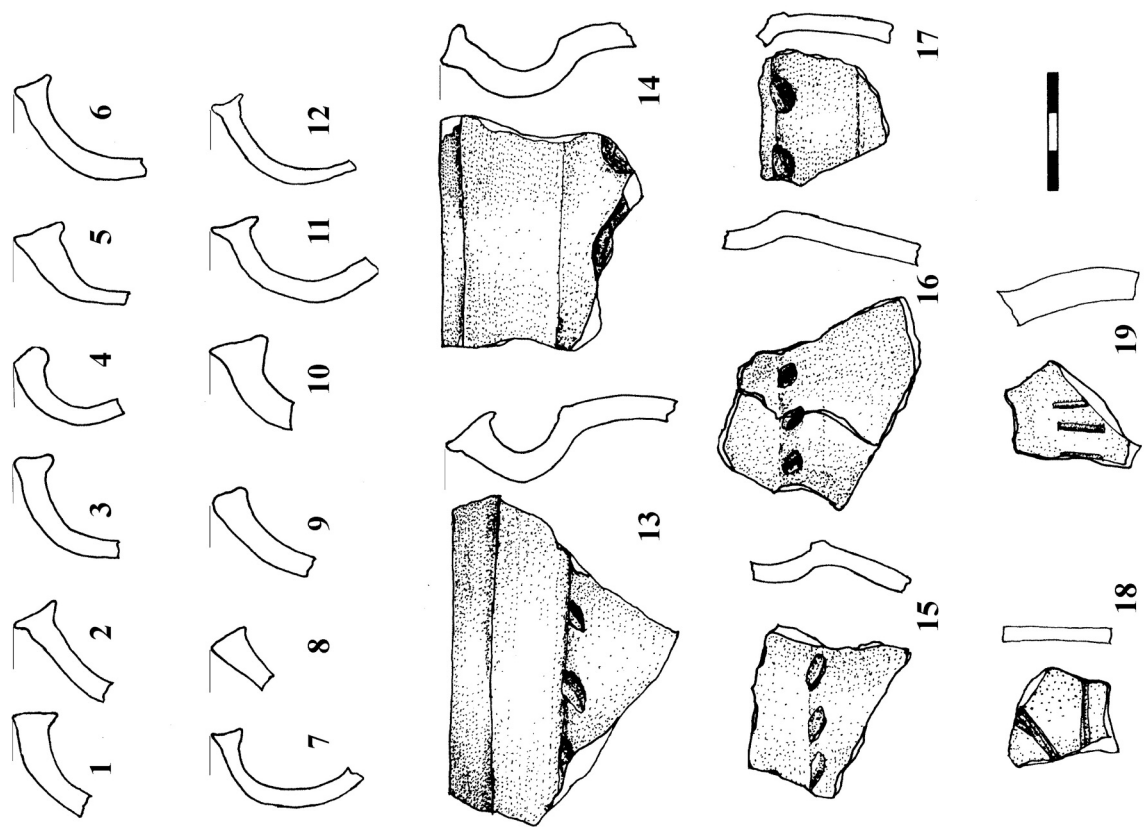
Obr. 18. Topělec: obj. 6

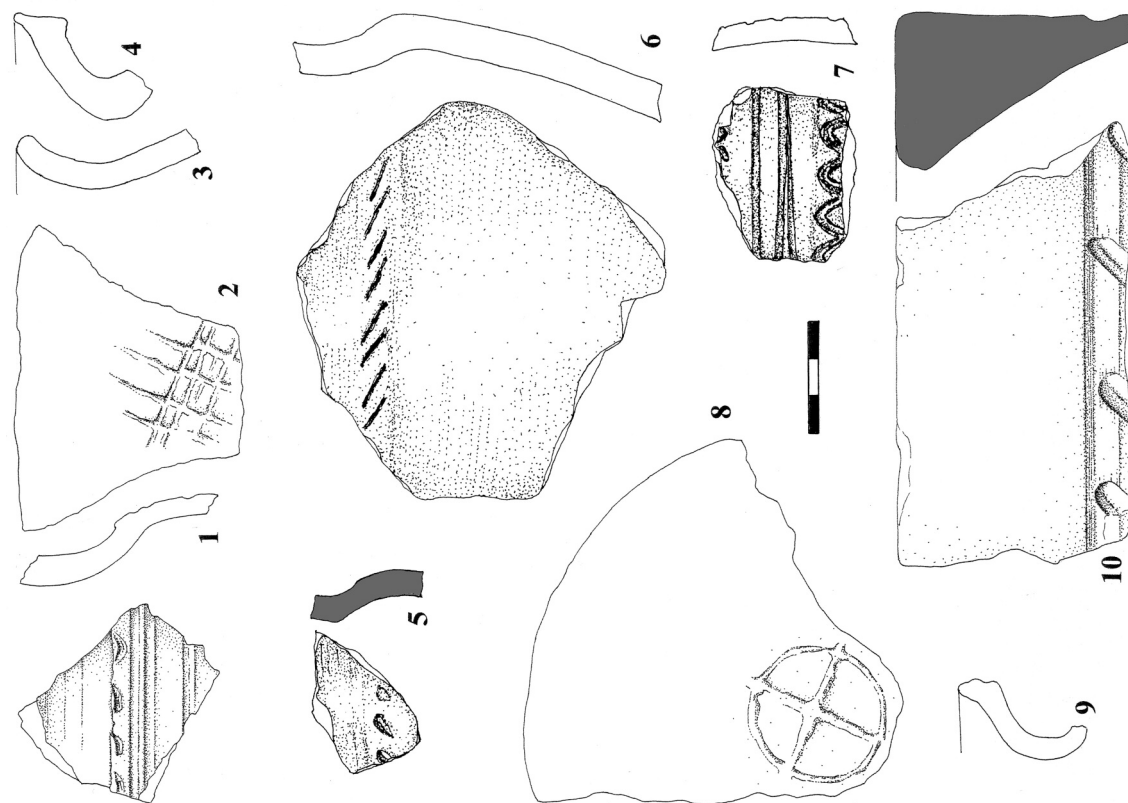
Obr. 21. Topělec: obj. 11. Kresby obr. 10–21 A. Klápšťová

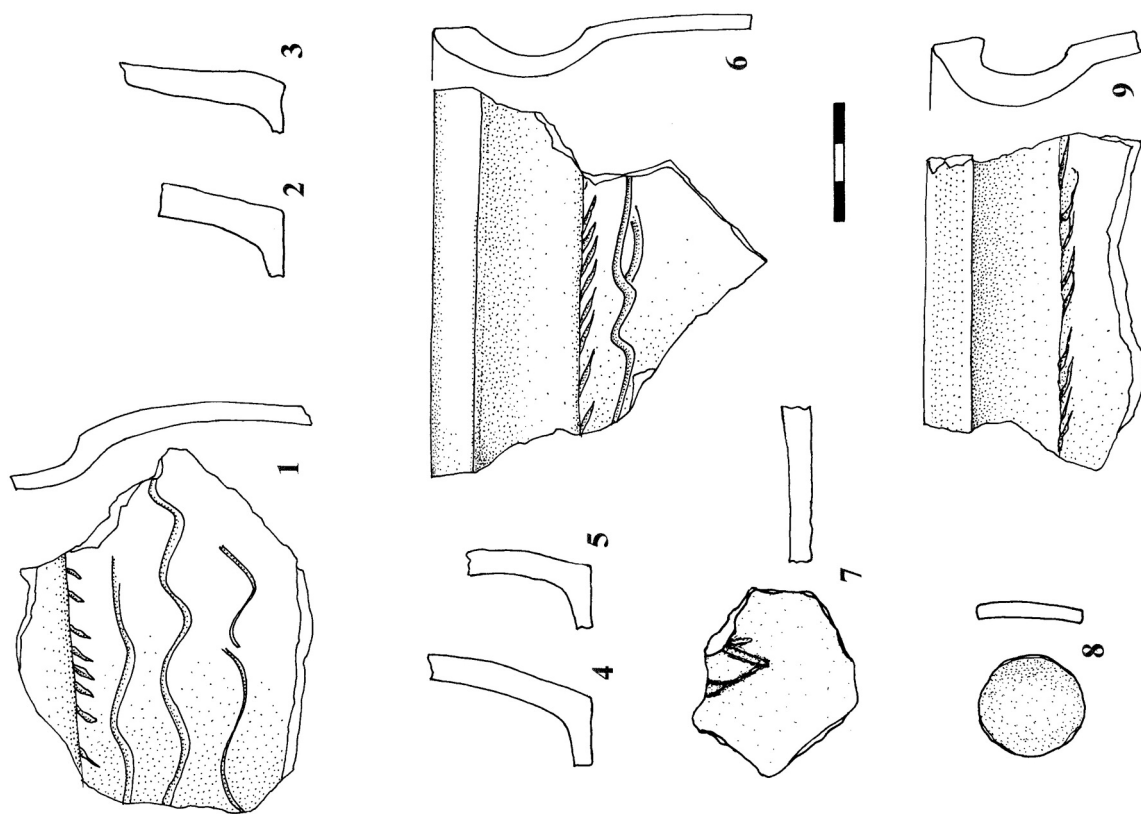
Obr. 20. Topělec: 1–8, obj. 9; 9, obj. 10

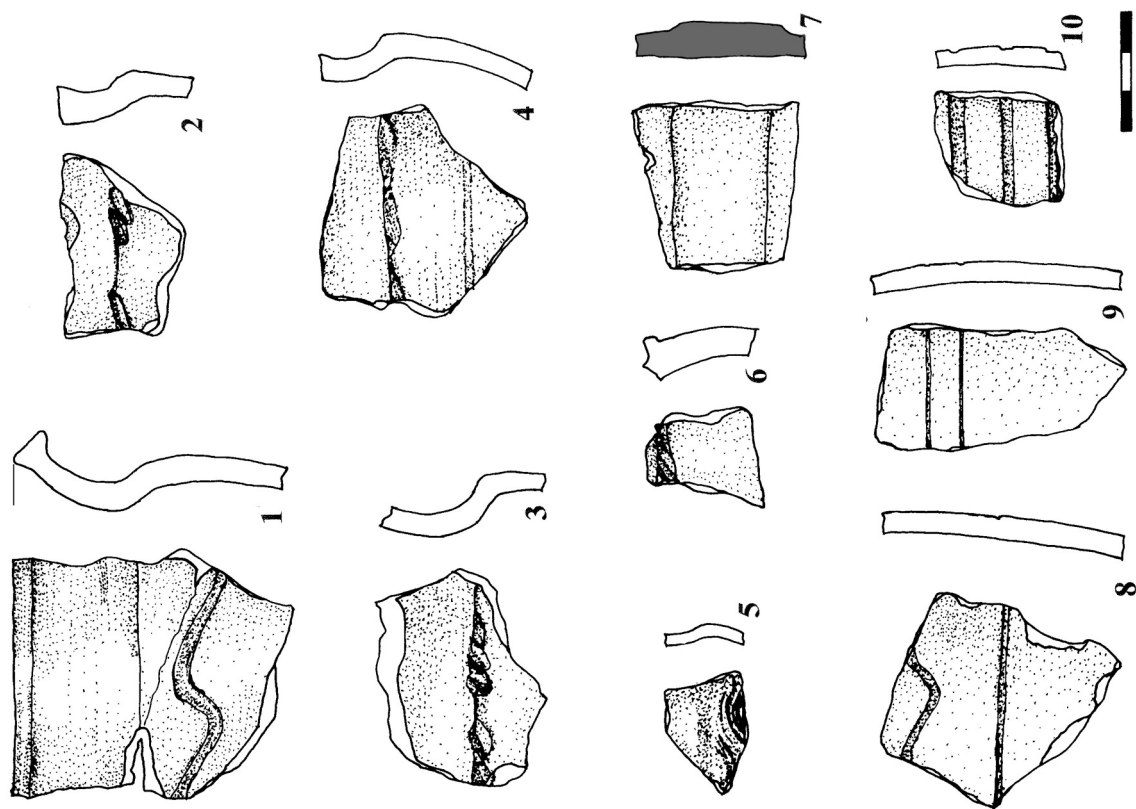
Obr. 23. Putím II. Kresba M. Pták

Obr. 22. Topělec: 1-2, obj. 11. Oldřichov: 3, obj. 8; 4-5, obj. 4; 6, vrstva 1; 7, sběr u obj. 4. Varvažov: 8-10. Kresba A. Klápšřová a M. Pták

Obr. 25. Heřmaň čp. 28: 1, 6, 9; Putim II: 2-5, 7-8. Kresba M. Pták a J. Jiřík

Obr. 24. Putim II. Kresba M. Pták